Г82

3515р

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА

ГРИБАН Григорій Петрович

УДК 796.011.3-057.875

МЕТОДИЧНА СИСТЕМА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ АГРАРНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

13.00.02 – теорія та методика навчання
(фізична культура, основи здоров'я)

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Київ – 2013

8707
НБ НПУ ім. М.П.Драгоманова

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Житомирському національному агроекологічному університеті, Міністерство аграрної політики і продовольства України.

Науковий консультант: доктор педагогічних наук, професор **Тимошенко Олексій Валерійович,** Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, директор Інституту фізичного виховання і спорту.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор **Приступа Євген Никодимович,** ректор Львівського державного університету фізичної культури;

доктор педагогічних наук, професор **Карпюк Роман Петрович,** ректор Луцького інституту розвитку людини університету "Україна";

доктор педагогічних наук, професор **Манько Володимир Миколайович,** професор кафедри професійної психології та педагогіки Національної академії Служби безпеки України.

Захист відбудеться 27 лютого 2013 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.14 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9).

Автореферат розісланий "25" січня 2013 року.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради **С.В. Федоренко**

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Політичні і соціально-економічні зміни, що відбуваються в Україні та світі, вимагають істотного реформування системи освіти, яка має забезпечити кожному студентові реальні умови для інтелектуального, духовного і фізичного розвитку та підвищення загальнокультурного і професійного рівня, що відповідає кращим світовим стандартам.

Наразі зниження рівня фізичного розвитку, фізичної підготовленості і здоров'я студентської молоді в Україні набуло масового характеру. Причинами незадовільних показників розвитку фізичних якостей у більшості представників студентської молоді та погіршення стану її здоров'я є суттєве зниження рухової активності та недостатня увага до фізичного виховання в сім'ях, школах та вищих навчальних закладах (ВНЗ). Сучасна система фізичного виховання в Україні не задовольняє природної біологічної потреби студентської молоді в руховій активності, не забезпечує студентів необхідним рівнем здоров'я, фізичної підготовленості, працездатності, науково обґрунтованими освітніми й оздоровчими технологіями, які можна використовувати у подальшій життєдіяльності. Адже виникла суперечність між потребами особистості студента у світоглядному, духовно-культурному, інтелектуальному збагаченні та фізичному вдосконаленні.

Для розв'язання протиріч, що склалися між рівнем соціальних вимог і ефективністю педагогічних дій у процесі фізичного виховання студентів, в Україні та на пострадянському просторі проведено багато різноманітних наукових досліджень, які представлені у фундаментальних працях В.Г.Арефьєва, В.Л.Волкова, О.Д.Дубогай, М.В.Дутчака, Г.А.Єдинака, С.С.Єрмакова, С.М.Канішевського, Р.П.Карпюка, В.П.Краснова, Т.Ю.Круцевич, О.С.Куца, А.В.Магльованого, М.О.Носко, Р.З.Поташнюк, Є.Н.Приступи, С.І.Присяжнюка, В.В.Приходько, Р.Т.Раєвського, А.Г.Рибковського, Л.П.Сергієнка, Л.П.Сущенко, В.Г.Ткачука, О.В.Тимошенка, Б.М.Шияна, Ю.М.Шкребтія та ін. Стратегія реалізації цих досліджень є очевидною, проте механізмів подальшого впровадження відповідних результатів не передбачено. Натомість є лише окремі відображення створення методичної системи в дисертаційних дослідженнях В.Б.Базильчук, Т.І.Дмитрієнко, А.В.Домашенка, О.Т.Литвина, О.М.Мікули, В.Г.Шилька, В.С.Якимовича та ін. Однак ці дослідження виконані поза моделлю методичної системи фізичного виховання студентів ВНЗ.

Розробкою теорії побудови методичних систем займалися В.П.Беспалько, Т.А.Бороненко, Л.І.Долинер, В.В.Краєвський, Н.В.Кузьміна, М.І.Моро, О.М.Пишкало, зокрема у професійній освіті С.С.Вітвицька, Г.І.Ковальова, Р.Х.Козаков, Т.М.Петрова, К.Є.Романова, загальнотехнічних дисциплінах – М.І.Наумкін, Г.І.Шабанов, у геометрії – Н.В.Гібалова, В.У.Глізбург, О.М.Пишкало, у філології – І.Є.Брякова, Р.О.Гришкова, Т.В.Самосенкова, В.М.Шовковий, у математиці – Н.О.Бурмістрова, Л.І.Боженкова, С.І.Калінін, Г.І.Ковальова, О.М.Кондратьєва, С.О.Скворцова, В.І.Снігурова, С.П.Семенець, І.Л.Тимофеєва, Ю.В.Триус, у географії – О.О.Таможня, у фізиці – М.Т.Мартинюк, О.С.Кодикова, О.О.Толстеньова, в екології – О.М.Пономарьова, М.В.Шептуховський, в інформатиці – Ю.С.Барановський, І.Б.Готська, І.Б.Милова та ін.

Аналіз літературних джерел показав, що сьогодні не існує комплексних досліджень, направлених на модернізацію методичної системи фізичного виховання студентів ВНЗ. В Україні, Росії, Білорусі та інших країнах проблема оновлення методичної системи фізичного виховання студентів аграрних університетів розв'язувалась недостатньо. В той же час фізичне виховання як навчальна дисципліна дозволяє вирішувати одночасно освітні, виховні та оздоровчі завдання, які спроможні забезпечити збалансований педагогічний вплив на студента відповідно до сучасних вимог формування творчої, інтелектуальної, морально стійкої та фізично досконалої особистості (В.П.Андрущенко, І.Д.Бех, В.І.Бондар, В.Г.Кремень, С.Д.Максименко, В.М.Синьов, О.В.Сухомлинська, М.М.Фіцула та ін.).

Узагальнення досвіду дало можливість виявити ряд суперечливих питань, що потребують вирішення:

• *на концептуальному рівні сучасної освіти:* між об'єктивною потребою суспільства у конкурентоспроможних фахівцях з особистісною громадською позицією та станом спеціальної професійно-прикладної фізичної підготовленості, зорієнтованої на формування функціональної готовності випускників аграрних університетів до умов праці в аграрному секторі; між новими соціальними потребами у підготовці фахівців-аграріїв до забезпечення основ фізкультурно-оздоровчої освіти сільської молоді, залучення її до здорового способу життя та недооцінкою цього процесу в сучасній системі вищої аграрної освіти;

• *на рівні визначення спеціальної фізичної підготовленості та стану здоров'я майбутнього фахівця-аграрія:* між новими вимогами до фізичної підготовленості і стану здоров'я майбутніх аграріїв та сучасним станом їх мотиваційно-ціннісного ставлення до здорового способу життя і виконання своїх професійних обов'язків; між обсягом теоретичних знань, практичних умінь та рівнем фізичної підготовленості і постійним скороченням кількості аудиторних годин на вивчення навчальної дисципліни "Фізичне виховання"; між потребою застосування інноваційних фізкультурно-оздоровчих технологій навчання у поєднанні з традиційними та відсутністю методики навчання і матеріально-технічного забезпечення навчального процесу;

• *на рівні визначення мотиваційно-ціннісного ставлення майбутніх фахівців-аграріїв до власного здоров'я і здоров'я оточуючих:* між необхідністю цілеспрямованого формування мотиваційно-ціннісного ставлення до власного здоров'я і здорового способу життя та відсутністю відповідних технологій.

Актуальність проблеми та її недостатня розробленість зумовили вибір теми дисертаційного дослідження **"Методична система фізичного виховання студентів аграрних університетів".**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження, що становило основний зміст роботи у 1986–1990 рр., виконане відповідно до тематичних планів наукових досліджень кафедри фізичного виховання Житомирського сільськогосподарського інституту за темою: "Удосконалення навчального процесу з фізичного виховання у вищих навчальних закладах". У 1991–2005 рр. робота виконувалася з урахуванням Зведеного плану НДР Міністерства України у справах молоді та спорту. Подальші дослідження проводилися згідно зі "Зведеним планом НДР у сфері фізичної культури і спорту на

2006–2010 рр." Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту за темою 3.1.1: "Теоретико-методичні та програмно-нормативні основи фізичного виховання учнів і студентів" (номер державної реєстрації 0107U000771). З 2011 року робота виконувалася за планом Міністерства аграрної політики і продовольства України за темою: "Теоретико-методичні засади оптимізації системи фізичного виховання студентів вищих навчальних закладів України" (державний реєстраційний номер 0112U001618).

Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Житомирського національного агроекологічного університету (протокол № 5 від 30 березня 2011 р.) та узгоджено у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 6 від 14 червня 2011 р.).

Метою дисертаційного дослідження є теоретико-методологічне обґрунтування, розробка та експериментальна перевірка технології методичної системи фізичного виховання студентів аграрних університетів.

Відповідно до поставленої мети дослідження передбачено вирішення таких **завдань:**

1. Провести теоретичний аналіз проблеми функціонування чинної системи фізичного виховання студентів вищих навчальних закладів України.
2. Визначити педагогічні умови функціонування і тенденції розвитку методичної системи фізичного виховання.
3. Розробити концепцію формування та розвитку методичної системи фізичного виховання майбутніх фахівців-аграріїв.
4. Визначити компоненти й структуру моделі методичної системи фізичного виховання студентів аграрних університетів.
5. Обґрунтувати критерії та показники ефективності функціонування методичної системи фізичного виховання студентів-аграріїв.
6. Здійснити дослідно-експериментальну перевірку розробленої технології методичної системи фізичного виховання студентів, визначити ступінь її ефективності та запропонувати шляхи і форми впровадження в аграрних університетах.

Об'єктом дослідження є навчально-виховний процес фізичного виховання студентів вищих навчальних аграрних закладів.

Предметом дослідження є теоретичні і практичні засади розвитку методичної системи фізичного виховання студентів аграрних університетів в умовах сучасної парадигми освіти.

Концепція дослідження. Провідна ідея дослідження полягає у системному поєднанні особистісного, соціального і діяльнісного аспектів підготовки студентів аграрних університетів до впровадження фізкультурно-оздоровчих технологій у соціальну інфраструктуру села й агропромисловий комплекс. Дана концепція містить зміст, компоненти, критерії оптимізації навчального процесу з фізичного виховання, моніторинг якості навчального процесу, методику оптимізації наукової організації праці викладача фізичного виховання та оптимізації навчально-виховного і фізкультурно-оздоровчого процесу майбутніх аграріїв шляхом упровадження компонентів методичної системи фізичного виховання.

Ефективність системи фізичного виховання студентів-аграріїв на сучасному етапі розвитку освіти в Україні визначається адекватним вибором мети і завдань, організаційних форм, методів і засобів навчання, оздоровлення та виховання у їх раціональному поєднанні. Орієнтація на інноваційні технології фізичного виховання студентів призводить до суттєвих змін його змістової і процесуальної складових, детермінує модернізацію традиційної системи фізичного виховання, розробку і модернізацію нової методичної системи, яка становить теоретичні і методичні засади навчального процесу.

Розробка моделі методичної системи фізичного виховання має базуватися на системно-цілісному, системно-діяльнісному, особистісно орієнтованому, культурологічному, інтегрованому й інших підходах з урахуванням специфіки професійної діяльності майбутніх фахівців-аграріїв та їх готовності до повноцінної життєдіяльності. Складний інтегративний характер сутності поняття "методична система фізичного виховання студентів аграрних університетів" зумовлює науковий пошук у таких аспектах: методологічному, теоретичному і практичному.

Провідна ідея дослідження, основні положення концепції зосереджені в **загальній гіпотезі** про те, що методична система фізичного виховання студентів аграрних університетів, як синтез теоретико-методологічних положень, методичних і практичних комплексів, методів, прийомів і засобів, здатна забезпечити готовність майбутніх аграріїв до ефективної життєдіяльності не лише в умовах навчального середовища, а й у процесі майбутньої професійної діяльності.

Загальна гіпотеза конкретизована у низці **часткових гіпотез**, зміст яких полягає в тому, що суттєве покращання стану здоров'я, рівня фізичної підготовленості та працездатності майбутніх аграріїв можливе лише за умови розробки сучасних теоретичних і методичних засад фізичного виховання та впровадження у навчальний процес аграрних університетів нової методичної системи, підґрунтям якої є принцип фундаментальності та фізкультурно-оздоровчої спрямованості навчального процесу. Це зумовить:

- приведення у відповідність змісту засобів фізичного виховання студентів-аграріїв до сучасних досягнень фізкультурно-оздоровчої освіти, теорії і методики фізичного виховання та актуальних потреб розвитку особистості;
- інтеграцію традиційних засобів фізичного виховання і нових, інноваційних, що сприятиме підвищенню інтенсивності й результативності навчального процесу із фізичного виховання, а також активізації фізкультурно-оздоровчої діяльності у позанавчальний час;
- дотримання принципів індивідуалізації та диференціації фізичних навантажень, посилення мотивації та інтересу до активних занять фізичними вправами, реалізацію особистісно орієнтованого підходу;
- урізноманітнення форм, методів і засобів залучення студентів до участі у фізкультурно-оздоровчих заходах;
- підвищення рівня фізкультурно-оздоровчої освіти, загальної і спеціальної фізичної підготовленості, покращання стану здоров'я, набуття навичок дотримання здорового способу життя і вміння їх передати іншим, що в цілому забезпечить високий рівень фізкультурно-оздоровчих компетентностей та загальної життєдіяльності;

• залучення студентів до самостійних занять фізичними вправами та спортом, що сприятиме розширенню оздоровчого потенціалу, набуттю нових умінь і навичок рухової активності, фізичному розвитку і фізичній підготовленості.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань, мети і перевірки гіпотези використовувалися такі методи дослідження:

• *теоретичні:* 1) метод концептуально-порівняльного аналізу, за допомогою якого зіставлялися наявні теоретичні підходи до вирішення питань сучасного стану системи фізичного виховання у ВНЗ на основі узагальнення філософсько-методологічної, психолого-педагогічної та навчально-методичної літератури, архівних матеріалів, новаторського досвіду, а також узагальнення власного багаторічного викладацького досвіду;

2) метод структурно-системного аналізу дав змогу систематизувати та узагальнити інформацію про досліджуваний об'єкт та створити модель методичної системи фізичного виховання студентів аграрних університетів і виявити закономірності й особливості її функціонування на основі кількісного та якісного аналізу результатів педагогічного експерименту;

3) метод моделювання, на основі якого було обґрунтовано теоретичні засади навчально-оздоровчого процесу із фізичного виховання та впроваджено їх у вищих аграрних навчальних закладах України;

• *емпіричні:* анкетування й опитування, педагогічні спостереження, метод експертних оцінок, тестування, самооцінювання і модульно-рейтингове оцінювання застосовувалися для підтвердження важливості чинників, що обумовлюють особливості і тенденції розвитку фізичного виховання у ВНЗ та для діагностики теоретичних знань, умінь, навичок, рухової активності, фізичної підготовленості і фізкультурно-оздоровчих компетентностей у студентів-аграріїв;

• *педагогічний експеримент* (констатувальний, формувальний) проводився з метою перевірки ефективності розробленої моделі методичної системи фізичного виховання студентів аграрних університетів;

• *методи обробки статистичних* даних та їх відображення в графічних та табличних формах.

Методологічні засади дослідження становлять: теорія наукового пізнання; діалектичний принцип взаємозв'язку та взаємозумовленості закономірностей і явищ соціальної дійсності; концептуальні положення системного, комплексного, структурно-функціонального, прогностичного, синергетичного підходів та методу аналогій до вивчення фізкультурно-оздоровчої освіти і процесу фізичного виховання як системи відкритої і здатної до самоорганізації; теорія систем, діяльнісна теорія навчання, концепція моделювання складних педагогічних об'єктів та процесів, основні положення філософії освіти, психології, педагогіки, соціології щодо наукової організації навчального процесу у ВНЗ з метою формування методичної системи фізичного виховання студентів, технологій мотиваційно-ціннісного ставлення студентів до власного здоров'я і здоров'я оточуючих; дидактика фізичного виховання; положення щодо цілісності, наступності, інтегрованості змісту фізкультурно-оздоровчої освіти; діяльнісний підхід до виховання особистості студента як активного творчого суб'єкта.

Теоретичні засади дослідження становлять положення і висновки вітчизняних і зарубіжних науковців, які стосуються проблем: філософії освіти (В.П.Андрущенко, В.П.Бех, Г.І.Волинка, Б.С.Гершунський, І.А.Зязюн, С.Ф.Клепко, В.Г.Кремень, О.А.Лігоцький, В.І.Луговий, В.С.Лутай, В.О.Огнев'юк, П.Ю.Саух та ін.), модернізації теорії і практики національної освіти і виховання (І.Д.Бех, В.І.Бондар, Н.Г.Ничкало, В.В.Рибалка, О.О.Романовський та ін.), методології педагогічної науки і понятійного апарату педагогіки та теорії і методики фізичного виховання (С.І.Архангельський, Б.А.Ашмарін, В.П.Беспалько, В.В.Краєвський, Т.Ю.Круцевич, В.М.Платонов, М.Н.Скаткін та ін.), історії розвитку системи фізичного виховання у ВНЗ України та зарубіжних країнах (О.М.Вацеба, О.Т.Винничук, Є.Н.Приступа, А.В.Цьось та ін.), застосування новітніх технологій у педагогічному процесі (М.В.Артюшина, І.І.Бабін, В.С.Безрукова, О.Д.Дубогай, Т.О.Дмитренко, В.І.Євдокимов, Р.П.Карпюк, М.В.Кларін, Н.І.Лапін, Т.В.Машарова, Т.С.Назарова, А.С.Нісімчук, В.Г.Онушкін, В.Ф.Паламарчук, І.П.Підласий, С.Д.Поляков, Г.Ф.Пономарьова, А.І.Пригожин, В.О.Сластьонін, С.О.Сисоєва, Л.П.Сущенко, Н.Р.Юрсубекова та ін.), теорії пізнання, загальної теорії функціонування відкритих систем, системно-діяльнісного, комплексного і "нормованого" підходів (П.К.Анохін, С.І.Архангельський, Л.І.Божович, А.В.Брушлінський, Л.С.Виготський, П.Я.Гальперін, Б.С.Гершунський, В.В.Давидов, Д.Б.Ельконін, Г.С.Костюк, О.М.Леонтьєв, Б.Ф.Ломов, Д.М.Небилицин, В.Н.Садовський, Б.М.Теплов та ін.), обґрунтування теоретичних основ оптимізації (В.І.Андреєв, Ю.К.Бабанський, В.П.Беспалько, В.І.Бондар, М.О.Данилов, А.В.Жиліна, В.І.Лозова, І.Т.Огородников, М.М.Поташнюк, О.В.Тимошенко та ін.), вивчення ефективності використання засобів оптимізації педагогічного процесу, зокрема фізичного виховання студентів (В.К.Буряк, І.Я.Лернер, О.А.Нільсон, В.В.Раєвський, В.І.Смагін, О.В.Тимошенко, С.Т.Шварцький та ін.), теорії розвитку фізичних якостей і фізичної підготовки (Б.О.Ашмарін, В.К.Бальсевич, М.М.Булатова, В.Л.Волков, М.М.Линець, Л.П.Матвєєв, В.М.Платонов та ін.), теорії і методики фізичного виховання (Т.Ю.Круцевич, Л.П.Матвєєв, Б.М.Шиян та ін.), професійно-прикладної фізичної підготовки (ППФП) студентів аграрних ВНЗ та підготовки майбутніх аграріїв до трудової діяльності (В.І.Ільїнич, В.П.Краснов, В.М.Манько, Л.П.Пилипей, Р.Т.Раєвський), психолого-педагогічних засад розвитку особистості у процесі навчання (Б.Г.Ананьєв, О.С.Антонова, І.Д.Бех, Е.В.Бондаревська, Л.С.Виготський, П.Я.Гальперін, В.В.Давидов, О.А.Дубасенюк, В.Д.Ельконін, З.І.Калмикова, Г.С.Костюк, С.Д.Максименко, Б.М.Теплов, А.В.Царенко, І.С.Якиманська та ін.), що дає змогу обґрунтувати впровадження технології методичної системи фізичного виховання студентів в аграрних університетах України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *вперше*:

- розроблено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено модель методичної системи фізичного виховання студентів аграрних університетів, яка знайшла своє відображення у методологічних, організаційних та методичних основах проектування навчально-виховного процесу, що відповідає розвитку педагогічних технологій і спрямованості на самореалізацію майбутнього фахівця аграрного сектора;

• розроблено та обґрунтовано концепцію методичної системи фізичного виховання майбутніх фахівців-аграріїв, яка містить теоретико-методологічну основу, авторську ідею, концептуально-методологічне проектування, систему принципів, педагогічні умови функціонування методичної системи, а також особливості та шляхи реалізації концепції;

• виявлено принципи інтеграції між фізичною і методичною підготовкою, варіативності та альтернативності, диференціації та індивідуалізації, оптимальності та самоорганізації навчання студентів на основі педагогічно виваженого і доцільного поєднання засобів, методів і форм методичної підготовки;

• розроблено зміст процесу фізичного виховання та побудовано систему навчально-методичних комплексів для аграрних ВНЗ;

• визначено й узагальнено ключові поняття, що розкривають сутність методичної системи фізичного виховання студентів-аграріїв;

• розроблено і науково обґрунтовано рівні фізкультурно-оздоровчої компетентності майбутніх аграріїв;

• проаналізовано становлення і розвиток фізкультурно-оздоровчої освіти в аграрних ВНЗ України та зарубіжних країн;

• *удосконалено* концептуальні засади та науково-теоретичні умови проектування, функціонування і розвитку методичної системи фізичного виховання студентів аграрних університетів; створено методичне забезпечення для ефективної реалізації методичної системи фізичного виховання; розкрито реалізаційні етапи вирішення системи педагогічних завдань у фізичному вихованні;

• *подальшого розвитку* набули організація системи фізичного виховання студентів-аграріїв, структура і зміст навчального процесу із фізичного виховання в аграрних ВНЗ, шляхи інтеграції класичних засобів фізичного виховання з інноваційними, запроваджено педагогічні технології підвищення ефективності навчального процесу із фізичного виховання в аграрних університетах.

Теоретичне значення одержаних результатів полягає: у концептуальному обґрунтуванні необхідності вдосконалення методичної системи фізичного виховання на основі раціонального поєднання традиційних та інноваційних форм організації, методів і засобів навчального процесу; у розширенні наукових уявлень про зміст і структуру навчального процесу; у визначенні принципів проектування структури та змісту методичної системи.

У роботі теоретично обґрунтовано модель методичної системи фізичного виховання студентів аграрних університетів; сформовано компоненти та зміст навчального процесу, які сприяють найбільш повному розкриттю фізичних і психічних можливостей студентів; визначено організаційні форми, методи та засоби фізичного виховання для надання фізкультурно-оздоровчої спрямованості освіти, розвитку умінь і навичок, фізичної підготовленості, які забезпечують адекватність навчально-виховного процесу майбутній професійній діяльності студентів-аграріїв.

Розкрито фізкультурно-оздоровчу компетентність аграрія як інтегративний багатофакторний стан фахівця, що характеризується гностичними, проектувальними, конструкторськими, моделювальними, технологічними, комунікативними, організаційними знаннями, вміннями і навичками, які забезпечують високу якість життєдіяльності.

Практичне значення одержаних результатів визначається: комплексним розв'язанням проблеми впровадження у навчальний процес аграрних ВНЗ методичної системи фізичного виховання студентів, що забезпечує гарантоване досягнення проектованих фіксованих результатів з дисципліни "Фізичне виховання", а саме: знань, умінь, переконань, розвитку фізичних якостей, загальної і спеціальної фізичної підготовленості, мотиваційно-ціннісного ставлення до здорового способу життя і власного здоров'я, набуття студентами фізкультурно-оздоровчих компетенцій; створенням навчально-методичного комплексу, основу якого становлять: навчальна програма, методичні рекомендації, посібники з грифом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України та інших відомств ("Фізичне виховання студентів сільськогосподарських вузів", "Професійно-прикладна фізична підготовка студентів сільськогосподарських вузів", "Зміцнення здоров'я і фізичної підготовленості студентів в умовах малих доз радіаційного забруднення", "Основи розвитку фізичних якостей", "Фізичне виховання", "Фізкультурно-оздоровча і спортивно-масова робота в студентських гуртожитках" та ін.), засоби фізичного виховання, модульно-рейтингова система оцінювання знань, умінь і фізичної підготовленості.

Важливим напрямком практичної реалізації висновків і результатів дослідження може бути їх використання під час укладання навчальних програм з фізичного виховання, розробки лекційних курсів і практичних занять для студентів ВНЗ спортивного профілю, у ході підвищення кваліфікації викладацького складу, під час написання посібників і підручників з проблем підготовки фахівців фізичного виховання. Розроблену модель методичної системи фізичного виховання студентів аграрних університетів можна адаптувати до навчального процесу з фізичного виховання студентів різних факультетів і ВНЗ.

Теоретичні положення та практичні напрацювання, які відображені в дисертаційному дослідженні, використані в навчальному процесі з фізичного виховання студентів Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. Петра Василенка (довідка № 356 від 28 грудня 2011 р.), Житомирського національного агроекологічного університету (довідка № 2138 від 29 грудня 2011 р., акт упровадження від 18 червня 2012 р.), Вінницького національного аграрного університету (довідка № 12789 від 26 березня 2012 р.), Уманського національного університету садівництва (довідка № 20-06/447 від 8 травня 2012 р.), Житомирського обласного управління з фізичного виховання та спорту (акт упровадження від 12 червня 2012 р.), Білоцерківського національного аграрного університету (довідка № 1231 від 9 липня 2012 р.), Дніпропетровського державного аграрного університету (довідка № 44-11-1042 від 6 серпня 2012 р.), Херсонського державного аграрного університету (довідка № 76-05/11 від 13 серпня 2012 р.), Дніпропетровського державного інституту фізичної культури (довідка № 01-01/691 від 3 вересня 2012 р.), Львівського державного університету фізичної культури (довідка № 634 від 10 вересня 2012 р.), Полтавської державної аграрної академії (довідка № 01-07/1181 від 24 грудня 2012 р.).

Особистий внесок здобувача у працях, написаних у співавторстві, полягає в теоретичному обґрунтуванні проблеми, розробці структури і планів-проспектів написання робіт, обґрунтуванні концептуальних засад вирішення поставлених

завдань, наведенні власних результатів наукових досліджень та результатів досліджень, виконаних під керівництвом здобувача і за його безпосередньої участі. У навчальному посібнику "Профессионально-прикладная физическая подготовка студентов сельскохозяйственных вузов" написано особисто вступ і розділи 1–6. У навчальному посібнику "Физическое воспитание студентов сельскохозяйственных вузов (основное учебное отделение)" підготовлено вступ і розділ 2. У навчальному посібнику "Зміцнення здоров'я і фізичної підготовленості студентів в умовах малих доз радіаційного забруднення" написано вступ, розділи 2–8. У навчально-методичному посібнику "Основи розвитку фізичних якостей студентів" підготовлено вступ, розділи 1–3, 10–16, 20, 23. У навчально-методичному посібнику "Фізичне виховання" написано вступ, розділи 2, 5, 6.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дослідження апробовані на міжнародних та всеукраїнських науково-методичних та науково-практичних конференціях і семінарах, а саме: "Психологическая наука и практика" (Новосибірськ, 1987); "Совершенствование учебного процесса по физическому воспитанию студентов сельскохозяйственных вузов" (Москва, 1988, 1989, 1990); "Методические и социально-экономические проблемы массовой физической культуры" (Ужгород, 1988); "Совершенствование учебного процесса по физическому воспитанию студентов высших учебных заведений" (Оренбург, 1988); "Опыт и проблемы воспитания потребности в физическом совершенствовании молодежи" (Воронеж, 1989); "Физическая культура и спорт и их роль в оздоровлении и повышении работоспособности трудящихся агропромышленного комплекса" (Кишинів, 1989); "Психологическая наука: проблемы и перспективы" (Київ, 1990); "Физическая культура, здоровье, труд" (Алма-Ата, 1991); "Проблемы физического воспитания студентов сельскохозяйственных вузов" (Горьки – Білорусь, 1991); "Формы и методы активизации учебного процесса по физическому воспитанию студентов высших учебных заведений" (Ашхабад, 1992); "Актуальные проблемы психологической службы: теория и практика" (Одеса, 1992); "Совершенствование физического воспитания в учебных заведениях" (Гродно, 1993). "Проблемы профессионально-прикладной физической подготовки студентов в вузе" (Мінськ, 1994); "Фізична культура, спорт, здоров'я нації" (Вінниця, 2001, 2004, 2006); "Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві" (Луцьк, 2002, 2005); "Молода спортивна наука України" (Львів, 2003, 2004, 2005, 2006, 2011, 2012); "Методология современной общей и спортивной педагогики" (Москва, 2004); міжнародний науковий конгрес "Олімпійський спорт і спорт для всіх" (Київ, 2005); "Актуальні проблеми фізичного виховання студентів в умовах кредитно-модульної системи навчання" (Дніпропетровськ, 2007, 2010) "Проблеми сучасної валеології, фізичної культури та реабілітації" (Херсон, 2011), "Сучасні проблеми та перспективи розвитку фізичного виховання, здоров'я і професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту" (Київ, 2011), засідання навчально-методичної комісії з фізичного виховання та завідувачів кафедр фізичного виховання Міністерства аграрної політики і продовольства України та секції фізичного виховання Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (Київ, 2000, 2002, 2003, 2006, 2011, 2012; Суми, 2004; Ніжин, 2008; Біла Церква, 2009; Вінниця, 2010).

Кандидатська дисертація "Психологічна підготовка кваліфікованих легкоатлетів на основі вдосконалення спеціалізованих вольових виявів (на прикладі легкоатлетичного бігу)" (спеціальність 13.00.04 – теорія і методика фізичного виховання і спортивного тренування) була захищена у квітні 1986 року. Її матеріали в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Публікації. Результати дисертаційного дослідження відображено у 75 публікаціях, а саме: 2 одноосібні монографії, 7 навчальних посібників (з грифом МОНМС України – 3), 1 навчальна програма, 22 статті у спеціалізованих наукових фахових виданнях України та 43 в інших виданнях (з них одноосібних – 61).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (788 найменувань, з них 46 зарубіжних авторів), додатків (на 60 сторінках). Дисертація містить 44 таблиці, 37 рисунків (з них 9 сторінок таблиць і рисунків, що займають окрему сторінку). Загальний обсяг дисертації становить 563 сторінки, з них 421 – основного змісту дисертації.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, викладено концепцію дослідження; висунуто загальну і часткові гіпотези, описано методи, методологічні і теоретичні засади; розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення дослідження, визначено особистий внесок здобувача у спільних працях, подано відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження і відмічена кількість публікацій здобувача.

У першому розділі **"Теоретико-методичні засади системи фізичного виховання студентів вищих навчальних закладів"** представлено аналіз організації та управління системою фізичного виховання, де розкриті ідеологічні, програмно-нормативні, науково-методичні та організаційні засади розвитку фізичного виховання у ВНЗ, обґрунтовано зміст фізкультурно-оздоровчої освіти, визначено методологічні та психолого-педагогічні виміри і валеологічні засади фізичного виховання, розкрито роль системного підходу у навчальному процесі та сформульовано авторське визначення формування змісту методичної системи фізичного виховання студентів-аграріїв.

Виявлено, що в умовах сучасного суспільства функції фізичного виховання часто направлені на надання послуг, які мають на меті проведення повноцінного дозвілля, забезпечення здорового способу життя, підвищення працездатності, тобто вони набувають соціального виміру (М.М.Булатова, А.В.Домашенко, М.В.Дудчак, В.Д.Єдинак, Н.Н.Завидівська, Г.Є.Іванова, С.М.Канішевський, С.П.Козіброцький, Є.О.Котов, Т.Ю.Круцевич, О.С.Куц, А.В.Магльований, Є.Н.Приступа, С.І.Присяжнюк, В.В.Приходько, Р.Т.Раєвський, О.М.Третьяков, Б.М.Шиян, Ю.М.Шкребтій).

Встановлено, що чинна система оцінювання студентів в Україні не є гуманна, допускалася дискримінація особистості, обмеження її гідності у зв'язку з різним рівнем фізичних можливостей та авторитарними вимогами деяких викладачів. Тести повинні були передбачити, що центром уваги викладача мають бути не результати фізичної підготовленості, а ставлення студентів до фізкультурно-оздоровчої

діяльності та здорового способу життя, рівень сформованої мотивації до цього виду діяльності, потреба в заняттях фізичними вправами після отримання заліку, на канікулах, після закінчення ВНЗ (В.Б.Базильчук, А.І.Драчук, В.Д.Єдинак, Г.Є.Іванова, С.М.Канішевський, Є.О.Котов, Т.Б.Кутек, О.С.Куц, О.Т.Литвин, О.О.Малімон, В.Г.Марчук, Р.Т.Раєвський, В.М.Стефанишин, І.Ф.Чернобаб).

Важливі кроки до реформування системи фізкультурно-оздоровчої освіти в Україні були зроблені з прийняттям Державної національної програми "Освіта. Україна XXI століття", законів України "Про освіту", "Про вищу освіту", "Про фізичну культуру і спорт", Національної доктрини розвитку освіти, Національної доктрини розвитку фізичної культури і спорту, Концепції фізичного виховання в системі освіти України та інших документів. Водночас потребували оновлення та модернізації зміст освіти, зокрема, фізкультурно-оздоровчої та методичної системи фізичного виховання студентів, яка не відповідала вимогам сьогодення. Неузгодженість у роботі державних структур негативно впливає на виконання вимог Державної програми у сфері фізичного виховання студентів. Навчальні плани, що затверджені Міністерством аграрної політики і продовольства України за окремими спеціальностями, не передбачали заняття з фізичного виховання на III–IV курсах, а також були скорочені години на I–II курсах до одного заняття на тиждень (А.В.Домашенко, С.М.Канішевський, В.П.Краснов, С.І.Присяжнюк, Р.Т.Раєвський, В.С.Соколовський).

З'ясовано, що завдяки високому науковому потенціалу України в галузі фізичної культури і спорту, науковим досягненням у сфері фізичного виховання студентської молоді є можливість без великих матеріальних затрат якісно покращити систему фізичного виховання. Для цього необхідно на державному рівні вжити ряд організаційних заходів, а саме:

• розробити сучасні навчальні програми з фізичного виховання для студентів вищих навчальних закладів, які обов'язково повинні мати оздоровчу спрямованість, враховувати інтереси та уподобання студентів, відповідати матеріальним, кліматичним, природним та регіональним традиціям, передбачати особливості майбутньої професійної діяльності;

• узгодити державні програми з навчальними планами та інструктивними листами міністерств і відомств;

• добитися виконання державних програм з фізичного виховання;

• залучити науковців до розробки нових методичних систем фізичного виховання у різних галузевих вищих навчальних закладах, які були б адекватними до сучасних тенденцій суспільного розвитку, спрямовані на реалізацію активних форм взаємодії суб'єктів навчально-виховного та оздоровчого процесу (О.В.Дрозд, О.Д.Дубогай, В.Д.Єдинак, С.М.Канішевський, Р.П.Карпюк, Т.Ю.Круцевич, О.С.Куц, О.Т.Литвин, В.В.Приходько, Р.Т.Раєвський, Л.П.Сергієнко).

Установлено, що основне завдання фізичного виховання сьогодні полягає у створенні нових фізкультурно-оздоровчих технологій, які забезпечили б можливість постійно активізувати інтерес студентів до занять фізичними вправами, дотримання здорового способу життя, поповнення знань про шляхи збереження і зміцнення власного здоров'я. Назріла необхідність навчити студентів протягом життя вдосконалювати фізичні якості, навички і вміння рухів, активізувати пізнавальні

процеси, які б сприяли формуванню фізкультурно-оздоровчої компетентності. Це й обумовлює необхідність осмислення й створення нових методичних систем фізичного виховання, заснованих на сучасних методологічних принципах, які дають змогу формувати навички самостійного безперервного пошуку резервів свого організму виходячи з потреб часу та власної діяльності (В.А.Антікова, І.Р.Боднар, Л.В.Волков, А.В.Домашенко, А.І.Драчук, О.В.Дрозд, О.Д.Дубогай, О.В.Зеленюк, О.Т.Литвин, С.І.Присяжнюк, В.В.Приходько, Л.П.Сущенко).

Отже, вивчення шляхів і закономірностей функціонування фізичного виховання у ВНЗ України, зокрема в аграрних університетах, показало, що дані питання не зазнали серйозних комплексних наукових досліджень, спостерігається великий діапазон розрізнених наукових думок і висновків. У дослідженнях помітна неоднорідність у виділенні закономірностей розвитку фізичного виховання, відсутні чіткі методологічні засади, у зв'язку з чим має місце змішування основних рис, принципів, функцій, які властиві розвитку фізичного виховання студентів.

У другому розділі **"Методична система як складова процесу фізичного виховання студентської молоді"** розглянуто еволюцію та існуючі наукові підходи і погляди щодо обґрунтування теорії методичної системи фізичного виховання студентів.

Методична система фізичного виховання студентів-аграріїв ієрархічно входить до єдиної системи вищої педагогічної освіти і є цілісним утворенням, яке дозволяє формувати у студентів: спеціальні знання, життєво важливі рухові вміння і навички; гармонійний розвиток форм і функцій організму, спрямований на всебічне вдосконалення фізичних обдарувань; зміцнювати здоров'я; забезпечувати творче довголіття; виховувати вольові, духовні й естетичні риси особистості. Ці теоретичні положення є науково-методологічною основою методичної системи фізичного виховання, що має для їх вирішення свої тісно взаємозв'язані загальні принципи: принцип зв'язку фізичного виховання з професійною діяльністю (принцип прикладності); принцип всебічного гармонійного розвитку особистості; принцип оздоровчої спрямованості фізичного виховання; принцип раціонального проведення дозвілля і залучення до цього інших.

Оновлення методичної системи фізичного виховання студентів аграрних університетів принципово важливе для забезпечення переходу від традиційного навчального процесу до нового із використанням сучасних технологій, спрямованих на формування практичних умінь і навичок ціннісного ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих. У сучасній системі фізичного виховання існують різні підходи до вирішення програмних завдань майбутніх фахівців аграрного сектора, але вони носять декларативний та безсистемний характер, натомість запорукою успішності впровадження будь-чого нового є системність та чітке бачення кінцевої мети.

Дослідження становлення та розвитку методичної системи фізичного виховання опирається на історико-порівняльний аналіз і базується на всебічному вивченні науково-методичної літератури, програм, різноманітних документів з питань фізичного виховання, фізичної культури та спорту, аналізі літератури з історії України, організації та управління фізичним вихованням у колишньому СРСР, Україні, Росії, Білорусії та директивних документів сьогодення.

Перші ознаки формування сучасної методичної системи фізичного виховання студентів спостерігаються вже в середині 20-х – на початку 30-х років XX століття. Формування кожної моделі методичної системи фізичного виховання було обумовлено цілим рядом чинників: суспільно-історичними умовами, рівнем розвитку теорії і методики фізичного виховання, рівнем розвитку вищої педагогічної освіти в країні, рівнем розвитку фізкультурно-масової роботи серед молоді та розвитку спорту, наявністю науково-методичних видань з фізичного виховання. При цьому перехід від однієї моделі до іншої відбувався шляхом взаємопроникнення, взаємодії, продуктивного діалогу традиційних та інноваційних елементів у методичній підготовці, що забезпечувало еволюційний шлях розвитку методичної системи фізичного виховання.

Методична система фізичного виховання європейських країн перевершувала радянську (українську) своєю новизною, широтою засобів, нових методик, спрямованістю впливу на людину, свободою розвитку тощо і зберегла цю тенденцію до сьогодення. Система фізичного виховання студентської молоді США не є зразком для реформування національної системи фізичного виховання студентів. Досвід азійських країн також має окремі позитивні аспекти для вдосконалення системи фізичного виховання в Україні.

Одним із центральних чинників формування методичної системи фізичного виховання у ВНЗ на всіх етапах її розвитку було також програмне забезпечення навчального процесу, яке завжди спрямовувалося на вирішення широкого комплексу освітніх, виховних, оздоровчих і розвиваючих завдань, виконання яких певною мірою залежало від соціально-економічного розвитку країни, політичних та ідеологічних вимог і спрямування навчального процесу.

Створення методологічних засад для конструювання сучасної методичної системи фізичного виховання студентів аграрних університетів здійснювалося на основі системного і комплексного підходів до навчального процесу з фізичного виховання. При цьому було: 1) визначено компоненти системи і з'ясовано їх зміст; 2) обґрунтовано необхідність функціонування кожного компонента системи; 3) виявлено системоутворюючі зв'язки; 4) показано відповідність компонентів всередині системи; 5) розкрито функціональне існування системи.

Теоретичною основою для створення методичної системи фізичного виховання студентів-аграріїв є такі складові:

1. Концепція цілісності навчально-оздоровчого та освітньо-виховного процесу в освітніх навчальних закладах. У своїй реалізації вона об'єднує дії всіх структурних ланок і підрозділів ВНЗ (ректорату, вченої ради, навчально-методичного центру, деканатів, кафедри фізичного виховання, спортивного клубу, студентського профкому, клубів за інтересами тощо), завданнями яких є: вдосконалення навчально-спортивної бази; збереження фізичного виховання як навчальної обов'язкової дисципліни; впровадження інноваційних технологій фізичного виховання; впровадження позанавчальних заходів фізкультурно-оздоровчої спрямованості (фітнес-програм аеробної, силової, гімнастичної спрямованості); формування і виховання особистості студента, здатного сприяти та вміти впровадити засоби фізичного виховання і здорового способу життя у сферу своєї професійної діяльності у нових та мінливих соціально-економічних умовах.

2. Концепція активізації навчально-освітньої, спортивно-масової та фізкультурно-оздоровчої діяльності серед студентської молоді. Вона об'єднує навчальні, позанавчальні і самостійні заняття та всі заходи спортивно-оздоровчого спрямування для розвитку у студентів мотивації та інтересу до збільшення рухової активності й позитивного ставлення до засобів фізичного виховання.

3. Концепція гнучких технологій: педагогічних, психологічних, фізкультурно-освітніх, медико-гігієнічних, безпеки життєдіяльності, екологічних, організаційно-управлінських та здоров'язбережувальних.

Під *методичною системою фізичного виховання студентів аграрних університетів* нами розглядається упорядкована сукупність взаємопов`язаних і взаємообумовлених методів, спрямованих на формування фізкультурно-оздоровчих компетенцій у процесі фізичного виховання майбутніх аграріїв.

Методологія розвитку та проектування методичної системи фізичного виховання студентів аграрних університетів спиралися на дослідження В.П.Беспалько, Н.В.Морзе, А.М.Пишкало, Ю.В.Триуса та ін., де було враховано, що: 1) об'єктом дослідження є навчально-виховний процес фізичного виховання студентів, який має свої компоненти, зв'язки між компонентами та середовищем, у якому він перебігає; 2) під час виділення методичної системи фізичного виховання відбувається штучне виокремлення досліджуваної проблеми з навколишнього середовища. Таке виокремлення насправді являє собою абстрагування, яке припускає реальну єдність системи і середовища; 3) кожний компонент (підсистема) може розглядатися як самостійна система. При цьому слід усвідомлювати і точно дотримуватися вибраного рівня розбіжностей між ними; 4) успішність функціонування методичної системи залежить від якості її структурних компонентів, характеру їх взаємозв'язків та зв'язків між цією системою і середовищем; 5) запровадження нової моделі методичної системи фізичного виховання в аграрних університетах не повинно призводити до руйнівних змін у сучасній системі освіти. Воно має зберегти національні досягнення та історичні традиції формування професійної підготовленості та фізкультурно-оздоровчої компетентності фахівця-аграрія.

Проектування методичної системи фізичного виховання може здійснюватися на основі запропонованих Ю.В.Триусом специфічних особливостей, які можуть бути адаптовані до фізичного виховання, а саме: *цілісність* (залежність кожного компонента системи від його місця і функцій у системі), *структурність* (функціонування методичної системи зумовлене не особливостями її окремих компонентів, а властивостями її структури), *взаємозалежність* системи і середовища (система формується і виявляє свої властивості у процесі взаємовпливів із її оточенням), *ієрархічність* (кожний компонент методичної системи може розглядатися як система, а сама методична система є елементом більш широкої системи фізичного виховання як сукупності соціальних і педагогічних підсистем), *множинність описів* (складність кожної системи та їх адекватне пізнання потребують побудови різних моделей, кожна з яких описує лише певний аспект методичної системи).

Процес проектування і реформування методичної системи фізичного виховання має підпорядковуватися загальноприйнятим закономірностям (Н.В.Кузьміна,

Н.В.Морзе, О.М.Пишкало, Ю.В.Триус), але враховувати свої специфічні особливості розвитку.

1. *Закономірності, пов'язані з внутрішньою будовою самої системи*, коли зміна одного або кількох її елементів спричинює необхідність зміни всієї системи загалом. З появою і широким використанням інноваційних здоров'язбережувальних технологій фізичного виховання розширюються можливості організації навчального процесу, переглядаються зміст, форми і методи навчання.

2. *Закономірності зовнішніх зв'язків системи* визначаються тим, що методична система фізичного виховання функціонує у певному соціально-економічному і культурному середовищі, яке має безпосередній вплив на її існування. Такого впливу можуть зазнавати як усі компоненти системи загалом, так і окремі її елементи. Найбільший вплив спрямовується на основний компонент методичної системи – мету фізичного виховання.

Виходячи з вищесказаного, стає зрозумілим, що методична система фізичного виховання являє собою *складне динамічне утворення*. При цьому, щоб зафіксувати окремий компонент системи і виявити динаміку її зміни в навчальному процесі (системі фізичного виховання), слід зосередитися на такому фіксованому компоненті, як *мета фізичного виховання*, яка є найбільш конкретним і чітко визначеним елементом.

Удосконалюючи методичну систему фізичного виховання, треба враховувати, що будь-яка зміна одного з компонентів системи обов'язково відобразиться на інших. Тому в цьому разі слід дотримуватися *принципу взаємозв'язаності*, який вимагає чітко встановити, до яких наслідків призведуть зміни окремих елементів методичної системи на всі інші компоненти, та врахувати їх.

Принцип взаємозв'язаності доповнюється вимогою розгляду всіх взаємозв'язків у системі, тобто дотриманням *принципу повноти*. Цей принцип вимагає під час удосконалення методичної системи фізичного виховання приділяти увагу кожному її компоненту. Вказані принципи "проектуються" в конкретні методичні положення, спрямовані на вдосконалення фізичного виховання в аграрних університетах.

Однією із основних вимог, яка ставиться сучасним аграрним сектором до системи загальної підготовки фахівця-аграрія, є формування здатності самостійно і творчо вирішувати не лише аграрні та соціально-економічні питання розвитку інфраструктури села, а й певні фізкультурно-оздоровчі завдання серед сільської молоді. Фахівець має усвідомлювати особистісну й громадську значущість власного прикладу в дотриманні здорового способу життя, підвищенні власної фізкультурно-оздоровчої компетентності, формуванні спортивно-оздоровчого клімату у трудових колективах, ціннісного ставлення до засобів фізичного виховання, бути прикладом і організатором усіх фізкультурно-оздоровчих заходів на селі та готовим нести відповідальність за їх результати.

Динаміка інтересів, мотивів та зацікавленості студентів засобами фізичного виховання за час навчання в аграрних ВНЗ показала, що не відбувається суттєвих змін у розумінні їх значення для дотримання здорового способу життя, трудової та професійної діяльності. Тому майбутні аграрії після отримання заліку або закінчення університету припиняють заняття фізичними вправами. Отримані нами дані показують, що серед спеціалістів аграрного сектора тільки ті, хто активно

займався спортом під час навчання у ВНЗ, продовжують займатися фізичною культурою, намагаються вести активний спосіб життя під час трудової діяльності (табл. 1).

Таблиця 1

Аналіз рухової активності спеціалістів аграрного сектора після закінчення вищого навчального закладу (n = 264, в %)

Фізична активність під час навчання у ВНЗ	Після закінчення ВНЗ			
	займаються фізичною культурою та спортом	займаються риболовлею і полюванням	займаються ходьбою	працюють на присадибній ділянці і в полі
Відвідували тільки навчальні заняття з фізичного виховання (n = 205)	4,4	11,2	14,1	59,5
Займалися активно спортом, брали участь у змаганнях (n = 59)	35,6	23,7	52,5	71,2

Виховання таких фахівців для аграрного сектора можливе лише за умови кардинального переосмислення кінцевих цілей фізичного виховання в аграрних університетах у напрямі формування у студентів не розрізнених знань, навичок і вмінь, а цілісного комплексу базових освітньо-оздоровчих компетенцій випускника. Педагогічна доцільність уведення категорії *"фізкультурно-оздоровча компетентність"* як терміна для коректної характеристики кінцевого результату фізичного виховання в аграрному університеті зумовлена багатовекторністю цільових координат його понятійного змісту, що об'єднує не лише освітні знання і вміння, але й практичний досвід, систему ціннісних орієнтацій особистості (потреби, інтереси, мотиви, ставлення до засобів фізичного виховання тощо), здатність ефективно використовувати отримані знання, вміння і навички та набувати нових, ефективне володіння різними способами вирішення проблемно-організаційних завдань, особистісні вольові риси та духовну чуттєвість, світогляд, переконання та інші регулятори поведінки, необхідні для досягнення кінцевої мети.

Фізичне виховання нині є одним із важливих предметів у системі освіти аграріїв, який направлений на забезпечення і реалізацію освітнього, виховного і оздоровчого потенціалу майбутнього фахівця. Однак комплексне вирішення цих завдань пов'язане з подоланням певних труднощів, які, перш за все, викликані відсутністю моделі методичної системи фізичного виховання студентів та цілим комплексом помилок, які були допущені в організації та управлінні фізичним вихованням студентів в Україні.

У третьому розділі **"Конструювання та обґрунтування моделі методичної системи фізичного виховання студентів аграрних університетів"** обґрунтовано модель методичної системи фізичного виховання студентів аграрних університетів, що включає: мотиваційно-цільовий, організаційно-змістовий, процесуально-діяльнісний і діагностичний блоки, які забезпечують функціонування педагогічної

системи "студент – фізкультурно-оздоровче середовище – викладач", що саморозвивається. Розроблена і впроваджена у практику підготовки майбутніх фахівців-аграріїв методична система фізичного виховання є складним явищем, до якого входять численні компоненти, що утворюють певну сукупність завдяки наявності між ними внутрішніх зв'язків (рис. 1).

Мотиваційно-цільовий блок моделі методичної системи фізичного виховання студентів-аграріїв є системоутворюючим, який визначає функції всіх інших компонентів системи і включає в себе мету та ієрархію завдань, функції, структуру фізичної підготовки, систему вмінь, основним із яких є сприяння підготовці гармонійно розвинених висококваліфікованих фахівців для аграрного сектора шляхом формування у студентів мотивації свідомого ставлення до навчального процесу з фізичного виховання та його засобів.

Організаційно-змістовий блок складається із фундаментальних законів, понять, фізкультурно-оздоровчих технологій, направлених на зміцнення здоров'я, підвищення фізичної підготовленості і працездатності, формування і виховання студента до життєдіяльності на основі безперервності, прийнятності і взаємодоповнення процесу фізичного виховання. Він базується на загальнодидактичних і частково дидактичних принципах, а також відповідає критеріям підбору засобів і форм фізичного виховання.

Процесуально-діяльнісний блок включає впровадження розроблених методів, використовуваних організаційних форм і засобів фізичного виховання. Він забезпечує засвоєння студентами теоретичних знань, формування фізкультурно-спортивних умінь і навиків. Основу процесуально-діяльнісного блоку становить навчально-методичний комплекс з дисципліни "Фізичне виховання" (програмно-нормативне забезпечення, лекції, практичні, консультації, самостійні заняття, посібники, методичні рекомендації, комплекти завдань, засоби для самопідготовки, комплекси тестів, критерії оцінювання студентів з фізичного виховання). Саме технологія викладання фізичного виховання виявляє умови функціонування методичної системи, визначає способи її реалізації (проектування) в навчальному процесі відповідно до поставлених цілей.

Діагностичний блок моделі методичної системи передбачає регулярний моніторинг і діагностику рівня сформованості у студентів знань, практичних умінь і навичок, рівня фізичної та професійно-прикладної психофізичної підготовленості. Цей блок передбачає контроль та оцінювання ефективності фізичного виховання щодо застосування методик, які встановлюють рівні підготовленості студентів та ефективність сформованості мотиваційно-цільового, організаційно-змістового і процесуально-діяльнісного блоків методичної системи.

З позиції системного підходу обґрунтована модель методичної системи фізичного виховання студентів аграрних університетів складається із таких компонентів: мета, завдання, зміст, принципи, методи, форми, засоби і контрольно-оціночні вимірювання та тести. У методичній системі названі компоненти підпорядковуються меті формування і розвитку особистості студента через навчання (процес фізичного виховання), що забезпечує виховання всебічно розвиненого фахівця-аграрія.

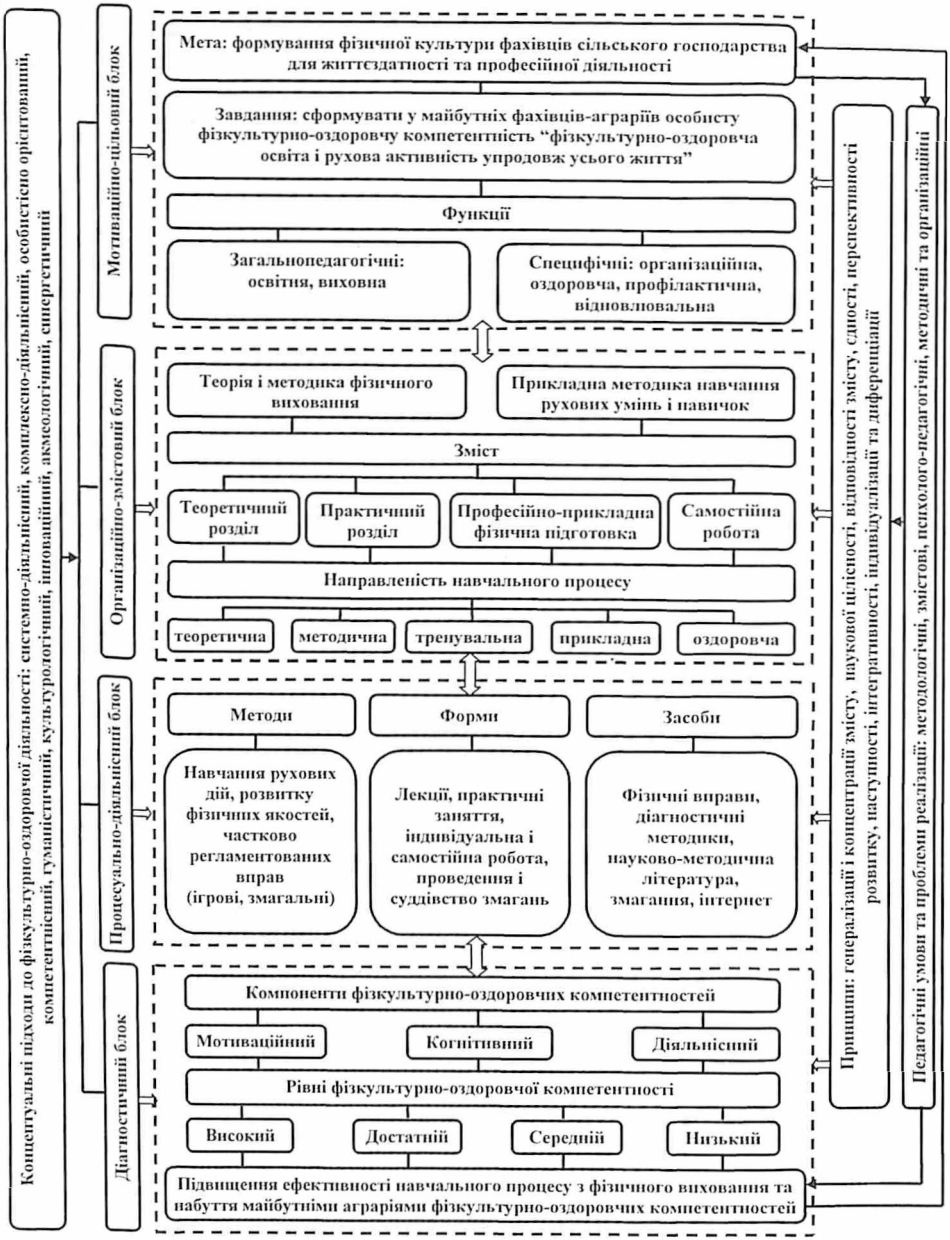

Рис. 1. Модель методичної системи фізичного виховання студентів аграрних університетів

Процес фізичного виховання є ефективним лише тоді, коли він будується як методична система. До характерних рис новоствореної методичної системи фізичного виховання належать: науково обґрунтоване планування процесу фізичного виховання; єдність і взаємозв'язок теоретичної, методичної і практичної підготовки студентів; високий, але доступний рівень труднощів на навчальних заняттях, швидке і якісне опанування техніки виконання вправ та оволодіння методикою їх удосконалення; максимальна активність і самостійність студентів під час занять; поєднання індивідуальної і колективної фізкультурно-оздоровчої діяльності студентів; забезпечення навчального процесу достатньою кількістю і якістю технічного оснащення і спортивного інвентарю; широке використання інноваційних технологій фізичного виховання.

Функціонування методичної системи фізичного виховання студентів аграрних університетів обумовлено такими чинниками: 1) соціальними вимогами до підготовки фахівців для аграрного сектора; 2) метою та завданнями сучасної системи фізичного виховання; 3) принципами і змістом фізичної та ППФП до виробничої діяльності. На відміну від традиційної методичної системи, що ґрунтується в основному на підвищенні рівня фізичної підготовленості і складанні заліку з фізичного виховання студентами, нова система базується на принципі *"фізкультурно-оздоровча освіта і рухова активність упродовж усього життя"*.

Модель методичної системи фізичного виховання студентів аграрних університетів базується на таких положеннях:

1) навчально-виховний процес з фізичного виховання конструюється як методична система, яка має свою мету, завдання, зміст, методи, форми і засоби виховання та підготовки студентів;

2) навчальна дисципліна "Фізичне виховання" є обов'язковою в навчальному плані аграрних університетів протягом усього періоду навчання у ВНЗ, розглядається в єдності змістового і процесуального компонентів повноцінної підготовки майбутніх аграріїв;

3) одним із провідних принципів методичної системи фізичного виховання студентів аграрних університетів є всебічна підготовка, яка спрямована на розв'язання соціально-економічних завдань і проблем в інфраструктурі села та аграрному секторі, а саме: забезпечення освітнього рівня сільської молоді щодо засобів здорового способу життя та впровадження його в життєдіяльність; профілактика шкідливих звичок (вживання алкоголю, наркотиків, куріння); раціональне використання вільного часу й активне проведення дозвілля; оздоровлення психологічного клімату у виробничих колективах та підвищення активності молоді в громадському житті села, закріплення її в аграрному секторі;

4) теорія фізичного виховання являє собою систему знань з історії, анатомії і фізіології, гігієни й екології, біохімії та основ харчування, психології і педагогіки спорту, етики й естетики тощо;

5) практичний розділ з дисципліни "Фізичне виховання" включає традиційні та інноваційні засоби фізичної культури;

6) методи, форми і засоби фізичного виховання повинні бути адекватні діяльності фахівця аграрного сектора.

Сутність методичної системи у фізичному вихованні полягає в ієрархічній залежності таких її підсистем: 1) дидактичні та методичні принципи фізичного виховання спрямовані на всебічну та професійно орієнтовану підготовку; 2) єдність загальної фізичної та спеціальної підготовки до майбутньої професійної діяльності; 3) зміст, структура й функції фізичного виховання розглядаються в контексті ППФП студентів-аграріїв; 4) весь процес фізичного виховання, поряд з професійними завданнями, спрямований на збереження і зміцнення здоров'я студентів та набуття ними навичок і вмінь дотримання здорового способу життя, активного проведення дозвілля.

Функціонування кожної з цих підсистем і всіх разом спрямоване на досягнення основної мети фізичного виховання – задоволення потреб студентів аграрних університетів і суспільства в цілому у формуванні всебічно духовно і фізично розвиненої особистості, сприяння підвищенню рівня її життєдіяльності та сформованості високої фізкультурно-оздоровчої *компетентності.*

У сфері фізичного виховання майбутніх аграріїв під *компетентністю* розглядається: складне системне особистісне утворення, що містить мотиваційно-ціннісні орієнтації на здоровий спосіб життя; емоційні і вольові складові, які забезпечують готовність фахівця до фізичного самовдосконалення і саморозвитку за допомогою засобів фізичної культури та спорту; наявність системних фізкультурно-оздоровчих знань, суб'єктного досвіду, вмінь і навичок для вирішення фізкультурно-оздоровчих питань у соціальній інфраструктурі села або у виробничому колективі.

У четвертому розділі **"Впровадження моделі методичної системи фізичного виховання студентів-аграріїв"** розкривається впровадження структурних компонентів методичної системи фізичного виховання майбутніх фахівців-аграріїв в умовах сучасної фізкультурно-оздоровчої освіти на основі концепції дослідження і відповідно до розробленої динамічної моделі.

Із структури динамічної моделі методичної системи фізичного виховання видно, що експериментальній перевірці і впровадженню підлягала її друга і третя оболонки, які практично реалізовувалися в елементах відкритої методичної системи. Завдяки організаційно-змістовому і процесуально-діяльнісному блокам новий зміст фізичного виховання майбутніх аграріїв отримав реальний вихід у практику їх фізкультурно-оздоровчої підготовки в умовах сучасної парадигми освіти.

Таким чином, були встановлені основні напрями розв'язання проблем, що мають теоретичне і практичне значення у зв'язку з інноваційними процесами в сучасній фізкультурно-оздоровчій освіті. Виділені компоненти запропонованої динамічної моделі методичної системи фізичного виховання студентів взаємопов'язані і складають єдиний процес навчання, розвитку і виховання. Успішне функціонування методичної системи залежить від того, наскільки адекватні зміст, форми, методи і засоби меті і завданням фізичного виховання.

До змісту мотиваційно-цільового блоку входять: активне позитивне емоційне ставлення до фізичної культури, сформована потреба в ній, система знань, інтересів, мотивів і переконань, направлених на оволодіння цінностями фізичної культури; усвідомлення студентом цінності рухової активності, систематичних занять фізичними вправами; потреба у здоровому способі життя і залучення до цього інших; спрямованість на створення умов для подальшого особистісного фізичного

розвитку, пітримання високої працездатності та сприяння задоволенню цих потреб іншими у майбутній своїй професійній діяльності; усвідомлення практичної значущості інновацій в оздоровчій фізичній культурі та створення умов для їх реалізації; спрямованість на опанування цікавих фізкультурно-оздоровчих технологій та намагання впровадити їх під час професійної діяльності.

Підготовка майбутніх аграріїв, здатних зі знанням справи включатися у процес професійної і соціальної діяльності в аграрному секторі, потребує більш поглибленого навчання студентів за декількома напрямками: *теоретичним*, який забезпечує знаннями вибору засобів формування і закріплення професійних навичок та вмінь; *методичним*, направленим на забезпечення світоглядного рівня студентів та їхньої орієнтації в суспільстві; *психологічним*, який розширює професійну направленість студентів, зацікавленість і готовність їх до роботи за обраною спеціальністю.

Етап постановки мети є найбільш важливим етапом проектування технології фізичного виховання. Зміст мети формується на основі отриманої у процесі педагогічного моделювання моделі фахівця (частки фізичного виховання у його всебічному розвитку). Від правильного формулювання мети фізичного виховання залежить результативність навчального процесу. Під результативністю в цьому випадку слід розглядати ступінь досягнення студентом соціально значущих дидактичних цілей, трансформованих у систему критеріїв, які відповідають специфіці навчальних занять з фізичного виховання.

Основу технології формування *організаційно-змістового блоку* методичної системи становила комплексна дидактична мета фізичного виховання. Із комплексної дидактичної мети виокремлювалися інтегруючі дидактичні цілі, завдання і формувався зміст навчального матеріалу, в якому виділялися відповідні елементи знань, умінь, навичок і компетенцій. Під кожну мету сформовано зміст з його теоретичними й практичними компонентами, структурою, видами зв'язку, способами та результатами функціонування різних процесів фізичної підготовки, ППФП, фізкультурно-оздоровчого середовища. Адже для майбутнього аграрія важливо не лише бути фізично здоровим, працездатним, володіти вміннями і навичками у сфері фізичної культури і спорту, а й опановувати способи їх практичного застосування.

Теоретичну основу фізичного виховання становить система теоретичних знань: основи здорового способу життя; основи організації і методики найбільш ефективних видів і форм рухової діяльності й уміння їх застосовувати на практиці; основи методики оздоровлення і фізичного вдосконалення традиційними і нетрадиційними засобами та методами фізичної культури; основи ППФП й уміння застосовувати їх на практиці; основи фізичного виховання різних верств населення; основи формування навичок до щоденних занять фізичними вправами у різноманітних формах; основи теорії і методики систематичного фізичного тренування з оздоровчою або спортивною спрямованістю; використання відомчих нормативів професійно-прикладної психофізичної підготовленості; поінформованість про головні та інноваційні засоби оздоровчої фізичної культури.

Методична підготовка реалізується переважно на практичних та індивідуальних заняттях. Основне завдання методичної підготовки студентів з

фізичного виховання – опанувати методику визначення та індивідуального дозування рівня фізичних навантажень під час занять фізичними вправами, набуття досвіду використання фізкультурно-оздоровчої діяльності для досягнення життєвих і професійних навичок. Методична підготовка залежить від рівня теоретичних знань, практичних умінь і навичок та соціальної і фізкультурно-оздоровчої активності студентів.

У процесі фізичної підготовки реалізується стратегія *диференційованого, особистісно орієнтованого та системного підходів* до студентів у навчальному процесі, згідно з розробленими вимогами навчальної програми та теорії і методики фізичного виховання. У фізкультурно-оздоровчому процесі методи, засоби, форми взаємодіють між собою і створюють специфічні напрямки у фізичному вихованні студентів – динамічні підсистеми, які враховують певні аспекти фізкультурно-оздоровчої діяльності та підготовки до неї особистості. Кожний блок методичної системи фізичного виховання вивчається в обставинах, які полягають у конкретних умовах навчального процесу, залежать від особливостей контингенту студентів, вимог часу та інших внутрішніх і зовнішніх чинників, які можуть впливати на формування майбутнього фахівця як позитивно, так і негативно.

Впровадження *процесуально-діяльнісного блоку* методичної системи, застосування методу моделювання та особистісно орієнтованого фізичного виховання студентів дало можливість розробити відповідну технологію навчального процесу, яка сприяла:

• формуванню мотиваційно-ціннісного ставлення студентської молоді до фізичного виховання шляхом: 1) гуманізації навчального процесу з фізичного виховання і підвищення соціальної активності студентів; 2) активізації естетичного виховання; 3) особистісно орієнтованим підходом до студента. При цьому слід опиратися на те положення, що виховує не сама по собі фізкультурно-оздоровча діяльність, а насамперед відносини, в які вступають студенти у процесі цієї діяльності;

• спрямуванню мети та завдань фізичного виховання на розвиток освіченості, самостійності, ініціативності, набуття теоретичних знань, формування практичних умінь і навичок, розвиток фізичних здібностей, підвищення рівня фізичної працездатності та фізкультурно-оздоровчої компетентності студентів;

• забезпеченню розвитку особистості студента в умовах функціонування системи фізичного виховання в аграрних ВНЗ шляхом удосконалення засобів, методів та форм організації педагогічного процесу.

Запровадження *діагностичного блоку* методичної системи показало, що методична система сприяє: 1) особистісному фізичному вдосконаленню студента; 2) оволодінню методикою передачі фізкультурно-оздоровчих знань, умінь, навичок і компетентностей. Реалізація цих рівнів взаємопов'язана і взаємообумовлена. Особистісне фізичне вдосконалення студента є базовим для формування у студентів певних знань, умінь і навичок і закладає підґрунтя для методичних фізкультурно-оздоровчих компетентностей, розкриває студентам зміст фізкультурно-оздоровчої діяльності. Методичний рівень виконує функцію адаптації методів, форм, засобів фізичного виховання та спортивної діяльності до природних умов життєдіяльності та праці на виробництві.

У п'ятому розділі **"Дослідно-експериментальна перевірка ефективності моделі методичної системи фізичного виховання студентів аграрних університетів"** представлений опис формувального експерименту з перевірки ефективності результатів проведених досліджень, яка здійснювалася шляхом тестування та анкетування студентів.

Комплексна система оцінювання ефективності впровадження моделі методичної системи фізичного виховання студентів-аграріїв проводилася на кафедрі фізичного виховання Житомирського національного агроекологічного університету і передбачала програмно-цільовий підхід до забезпечення якості підготовки та інтеграції управління різними сторонами навчання і виховання студентів. Вона ґрунтувалася на загальних принципах теорії управління і передбачала забезпечення чіткої координації дій викладача і студентів експериментальних груп для отримання достовірної та об'єктивної інформації про ефективність запровадженої системи, прийняття обґрунтованих рішень з метою корегування навчального процесу.

Дієвість моделі методичної системи оцінювалася за конкретними показниками з урахуванням: 1) підвищення ефективності навчального процесу з фізичного виховання в аграрних ВНЗ; 2) рівня готовності студентів-аграріїв до фізкультурно-оздоровчої діяльності під час їх професійної роботи в аграрному секторі.

Під *ефективністю* функціонування методичної системи фізичного виховання, окрім оволодіння загальними завданнями фізичного виховання, розглядалася поява у студентів *фізкультурно-оздоровчих компетенцій* як деяких внутрішніх, потенційних, прихованих психологічних новоутворень: знань, мотивів, уподобань, інтересів, умінь, навичок, програм дій, систем цінностей, ставлень до фізкультурно-оздоровчої діяльності, які виявляються у методичній компетентності з упровадження і передачі їх іншим членам суспільства, зокрема у процесі професійної діяльності в аграрному секторі та розвитку соціальної інфраструктури села.

Основними критеріями готовності майбутніх фахівців-аграріїв до впровадження засобів фізичної культури після закінчення університету були визначені *мотиваційний, когнітивний і діяльнісний,* а також рівні готовності (високий, достатній, середній та низький).

Мотиваційний критерій готовності майбутніх аграріїв до фізкультурно-оздоровчої діяльності визначається нами як система усвідомлених та особисто набутих потреб і мотивів до здорового способу життя, вдосконалення життєдіяльності на засадах самореалізації особистості у сфері фізичної культури і спорту поряд з професійним становленням, що дає змогу реалізувати індивідуальну програму саморозвитку, самовиховання і самоосвіти до об'єктивно заданої програми професійного й особистісного розвитку. Ознаками мотиваційного критерію є рівні готовності майбутніх аграріїв до фізичної культури, бажання постійно вдосконалювати фізкультурно-оздоровчу і спортивну майстерність.

Когнітивний критерій готовності до фізкультурно-оздоровчої діяльності визначається як система опанування знань теорії і методики фізичного виховання, практики організації і проведення спортивно-масових і фізкультурно-оздоровчих заходів. Результатом цього є знання, вміння і навички.

Діяльнісний критерій готовності майбутніх аграріїв до фізкультурно-оздоровчої діяльності становить собою комплекс особистісно набутих способів дій з формування індивідуального арсеналу рухових умінь і навичок, необхідних у житті, навчання кожного застосовувати отримані знання і навички у побуті та під час професійної діяльності в агропромисловому секторі та в ході відродження соціальної інфраструктури села. Ознаками діяльнісного критерію є рівень засвоєння спеціальних знань, умінь, навичок і фізичної підготовленості, вміння здійснювати контроль фізичної готовності та стану здоров'я, здібність правильно вибирати і застосовувати на практиці засоби і методи навчання спеціальних рухових дій і розвитку фізичних якостей у процесі життєдіяльності, здійснювати планування фізкультурно-оздоровчого процесу в сільській місцевості, тобто наявність сформованих фізкультурно-оздоровчих компетентностей.

Результативність розробленої моделі методичної системи фізичного виховання студентів аграрних університетів було оцінено за такими основними показниками: 1) рівнем теоретичних знань з програми фізичного виховання; 2) динамікою формування мотивації до фізкультурно-оздоровчої діяльності; 3) обсягом рухової активності; 4) станом фізичної підготовленості; 5) розвитком фізичних якостей; 6) рівнем розвитку ППФП; 7) станом самостійної фізкультурно-оздоровчої діяльності; 8) рівнем інтересу і ставлення студентів до навчального процесу з фізичного виховання; 9) наявністю сформованих фізкультурно-оздоровчих компетентностей у режимі експериментальної методичної системи.

Дослідження підтвердили, що фізичне виховання в аграрних університетах не є другорядним доповненням до виховного процесу, а є важливою й невід'ємною його частиною. Впровадження методичної системи в навчальний процес з фізичного виховання експериментальних груп позитивно вплинуло на загальну активність студентів, що призвело до значного зростання рівня опанування системи теоретичних знань у сфері фізичної культури і спорту. Теоретичні знання стали основою для активізації свідомості студентів і визначили їх потреби до рухової активності. Показники студентів експериментальних груп були суттєво кращими протягом усього періоду експериментального навчання і мали високу різницю достовірності по закінченні експерименту (табл. 2).

Таблиця 2

Показники загальної оцінки теоретичних знань після впровадження методичної системи в навчальний процес з фізичного виховання (у балах)

Стать	Експериментальні групи	Контрольні групи	Різниця	Достовірність різниці	
	$\bar{X} \pm \sigma$	$\bar{X} \pm \sigma$	$\Delta \bar{X}$	t	P
Чол.	20,12 ± 1,43	14,74 ± 1,09	5,38	4,39	<0,001
Жін.	19,93 ± 1,12	13,78 ± 1,27	6,15	4,86	<0,001

Відбулося також підвищення показників мотивації до фізкультурно-оздоровчої діяльності. Кількість студентів експериментальних груп, що знаходилися на четвертому (найвищому) рівні мотивації, збільшилась з 6,7 % до 17,7 %, у котрольних групах, відповідно, лише з 5,4 % до 8,3 %. Аналогічно збільшилася

кількість студенток експериментальних груп на третьому і четвертому рівнях, відповідно, з 10,9 % і 3,6 % до 22,1 % і 14,3 % за рахунок їх зменшення на першому і другому рівнях.

Дослідження також підтвердило, що тільки цілеспрямована методична робота над формуванням мотиваційно-ціннісного ставлення студентів до навчального процесу та засобів фізичного виховання сприяє активізації рухової (фізичної) активності. Тижнева фізична активність студентів експериментальних груп на 2 год 14 хв, у порівнянні зі студентами контрольних груп, є вищою. Такі розбіжності у затратах часу на фізичну активність заздалегідь спонукають студентів експериментальних груп до більш успішної фізкультурно-оздоровчої діяльності і позитивного результату з фізичного виховання.

Аналіз показників фізичної підготовленості студентів, отриманих у процесі формуючого педагогічного експерименту, переконливо показав високу ефективність методичної системи, всі показники тестів з фізичної підготовленості (витривалість, сила, швидкість, координація, гнучкість) достовірно покращані ($P < 0,05–0,001$). Розглядаючи динаміку приросту загальної фізичної підготовленості студентів протягом навчання в університеті (педагогічний формувальний експеримент), можна з упевненістю зазначити, що показники в експериментальних групах значно вищі, зокрема приріст становив: у чоловіків – 57,8 %, у жінок – 55,6 %, натомість у контрольних групах він значно нижчий, відповідно 35,8 і 25,8 % (рис. 2).

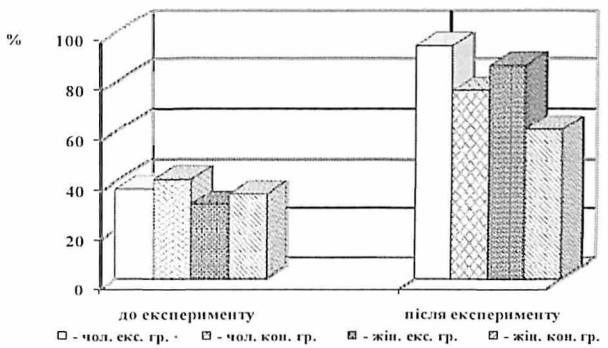

Рис. 2. Динаміка фізичної підготовленості студентів у результаті впровадження методичної системи в навчальний процес з фізичного виховання

Найбільш ефективним засобом оволодіння студентами розділом ППФП виявилося впровадження методичної системи у навчальний процес. Оцінювання тестів з ППФП в експериментальних і контрольних групах показало високу достовірність різниці як у чоловіків, так і жінок ($P < 0,001$), вона становила у чоловіків – 4,96 бала, у жінок – 5,05 бала.

Методична система фізичного виховання передбачала активне залучення студентів до самостійних занять фізичними вправами та участь їх у фізкультурно-оздоровчих заходах університету, сприяла також перетворенню процесу фізичного виховання в самовиховання й самовдосконалення особистості студента, забезпечувала розвиток якостей і рис. Проведені дослідження показали, що самостійні заняття недостатньо використовуються студентами для підвищення своєї рухової активності, що: по-перше, пов'язано з невмінням самостійно використовувати на практиці знання, здобуті на заняттях з фізичного виховання; по-друге, пов'язано з недостатнім методичним забезпеченням самостійних занять; по-третє, пояснюється відсутністю мотивів, інтересів, потреб, навичок і вмінь дотримання здорового способу життя; по-четверте, не існує соціальної і вузівської оцінки результатів самостійних занять фізичними вправами. Впровадження методичної системи, яка передбачала самостійні заняття фізичними вправами, домашні завдання, рекомендації щодо користування навчально-методичною літературою та методичними матеріалами, сприяло збільшенню різниці приросту оцінки ефективності самостійної роботи в експериментальних групах у чоловіків на 3,1 бала та у жінок на 3,09 бала за рівня достовірності ($P < 0,001$).

Дослідження підтвердили, що в традиційній системі фізичного виховання не надається належної уваги у процесі навчальних занять таким розділам, як теоретична і методична підготовка, ППФП і самостійна робота. Цей недолік можна ліквідувати лише шляхом упровадження в навчальний процес з фізичного виховання новоствореної методичної системи. Так, зокрема, в експериментальних групах були отримані задовільні оцінки: у чоловіків – середній бал дорівнював 81,67; у жінок – 74,09. В контрольних групах, де не було впроваджено нову методичну систему з фізичного виховання, загальна підсумкова оцінка, як у чоловіків, так і у жінок, була низькою, відповідно, 53,15 і 44,2 бала (табл. 3). У цілому методична система фізичного виховання активізує навчальний процес, відвідування занять студентами, покращує ставлення студентів до навчального процесу, привчає студентів до систематичних занять фізичними вправами та залучає до здорового способу життя.

Таблиця 3

Показники загальної оцінки студентів з фізичного виховання після впровадження методичної системи в навчальний процес (у балах)

Групи	Стать	Теорія	Практика	ППФП	Самостійна робота	Заохочувальні бали		Загальні (підсумкові)	
						додаткові	штрафні	бали	оцінка
Екс.	чол.	20,12	38,75	12,17	6,53	4,56	0,46	81,67	добре
	жін.	19,53	33,64	11,33	6,21	4,10	0,72	74,09	задовіл.
Кон.	чол.	14,74	29,44	7,21	3,43	1,22	2,89	53,15	задовіл.
	жін.	13,78	23,56	6,28	3,12	0,87	3,41	44,20	незадов.

Проведене оцінювання рівня інтересу і ставлення студентів до фізичного виховання в експериментальних і контрольних групах до педагогічного експерименту і після його завершення показало суттєві позитивні зміни. В експериментальних групах у чоловіків на 4,8 % та у жінок на 5,4 % збільшилася

кількість студентів з високим рівнем інтересу до навчального процесу з фізичного виховання, в контрольних групах, навпаки, кількість таких студентів зменшилася, відповідно, на 2,1 %. В експериментальних групах також збільшилася кількість студентів з рівнем, вищим від середнього на 8,9 і 5,7 %, натомість у контрольних групах також відбулися зміни в негативний бік, відповідно на 0,5 і 0,9 %. Слід також відмітити, що в експериментальних групах значно зменшилася кількість студентів з низьким рівнем – на 12,7 і 11,4 % та байдужим ставленням до фізичного виховання, відповідно, на 8,4 та 14,3 %. В контрольних групах нами отримані протилежні дані.

Основним показником ефективності впровадженої моделі методичної системи фізичного виховання є наявність сформованих у студентів-аграріїв *фізкультурно-оздоровчих компетентностей.* Упровадження методичної системи у навчальний процес в експериментальних групах суттєво вплинуло на загальний рівень сформованості мотиваційного компонента, який значно виріс порівняно з навчанням за традиційною системою. Так, високий рівень сформованості в експериментальних групах становив 22,5 %, достатній – 32,4 %, середній – 30,1 % і низький лише 15,0 %. Що стосується контрольних груп, то високий рівень сформованості спостерігається у 7,4 % досліджуваних, достатній – у 17,9 %, середній у – 29,0 %, а низький становив 45,7 % тих, хто брали участь в експерименті.

Загальний рівень сформованості когнітивного компонента фізкультурно-оздоровчої діяльності майбутніх аграріїв має позитивну динаміку під час упровадження методичної системи фізичного виховання. При цьому фізичне виховання позитивно впливає на фомування світогляду і загальнокультурного рівня студентів. Моніторинг у когнітивному напрямі під час навчання за методичною системою виявив позитивну динаміку набутих знань і вмінь. Так, високий рівень готовності в експериментальній групі становив 19,1 %, у контрольній групі – 6,8 %. Достатній рівень в експериментальній групі становив 29,5 %, а у контрольній групі – 18,5 %. Середній рівень є також кращим в експериментальних групах – 33,5 %; у контрольній групі він становив 26,5 %. Велика різниця спостерігається за показниками низького рівня, де виявлені суттєві розбіжності між студентами експериментальних груп – 17,9 % та у контрольних групах – 48,2 %.

Аналіз одержаних результатів засвідчує, що високий рівень готовності студентів за діяльнісним компонентом в експериментальних групах становить 24,3 % і лише у 8,0 % студентів контрольних груп. Щодо достатнього рівня знань та вмінь також мають перевагу студенти експериментальних груп – 31,2 % та 19,1 % – у контрольних групах. Середній рівень становив в експериментальній групі 33,5 %, а у контрольній 27,8 %. Низький рівень в експериментальній і контрольній групах становив відповідно 11,0 % і 45,1 %. Якість знань, умінь та навичок у студентів експериментальних груп з кожним роком покращувалася.

Експериментальна робота також сприяла визначенню вимог до підготовки фахівця-аграрія за критеріями організаторських, комунікативних, перцептивних, мовленнєвих, дидактичних здібностей та нахилів: до фізкультурно-оздоровчої діяльності, творчості, загальнокультурного рівня, соціальної активності, самооцінки. Основні вимоги до розвитку фізкультурно-оздоровчих компетентностей впливали на формування змісту основних компонентів методичної системи фізичного виховання.

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз проблеми формування системи фізичного виховання та вдосконалення його результатів підтвердив, що питання створення методичної системи фізичного виховання студентів аграрних університетів характеризується актуальністю і новизною.

1. У дисертації теоретично узагальнено та науково обґрунтовано комплекс питань щодо можливостей удосконалення чинної системи фізичного виховання студентів ВНЗ України. Аналіз організації та управління системою фізичного виховання виявив недоліки в розвитку програмного, науково-методичного, нормативного і правового забезпечення фізичного виховання студентів. Освітні стандарти і нормативи фізичного виховання не відповідають новим вимогам і можливостям розвитку суспільства. Обґрунтовано, що система фізичного виховання студентів побудована на засадах системного і комплексного підходів до навчального процесу, розкрито психолого-педагогічні виміри фізичного виховання студентів. Узагальнення наукових підходів щодо організації й управління навчальним процесом з фізичного виховання у ВНЗ дало можливість визначити, що формування особистості студента у фізкультурно-оздоровчій діяльності є динамічним, тривалим і безупинним процесом, де важливо не тільки встановити кінцевий результат, а й простежити динаміку технології його формування. При цьому необхідно чітко висвітлити як зовнішні, так і внутрішні чинники, що впливають на процес формування особистості. На перше місце постає не аналіз складових частин або окремих об'єктів навчального процесу, а суть, що характеризує його в цілому на основі механізмів, які забезпечують взаємодію об'єктів та зберігають цілісність усієї системи навчання і виховання.

2. Ефективне функціонування методичної системи фізичного виховання потребує наявності освітніх стратегій, інноваційних технологій, сучасних методів і засобів фізичного виховання, оцінки фізкультурно-оздоровчої діяльності, що дозволяє визначити її місце в освітній системі, а також адаптованість до реальних умов існування системи педагогічних взаємозв'язків і взаємодій. Педагогічні умови формування і розвитку методичної системи фізичного виховання майбутніх аграріїв розділяються на три групи: зовнішні умови, що створюють активне фізкультурно-оздоровче середовище, яке забезпечує розвиток системи; внутрішні, які залежать від власного потенціалу студента (мотивація, індивідуально-психологічні якості, рівень фізичної підготовленості, стан здоров'я тощо); і матеріально-технічні (наявність спортивної бази та її оснащення), які створюють комфортні умови для занять з фізичного виховання через організацію фізкультурно-оздоровчої активності студентів.

3. Концепція методичної системи фізичного виховання студентів-аграріїв відображає взаємозв'язки загальнонаукових дисциплін (анатомії і фізіології, педагогіки і психології, гігієни й екології, валеології і безпеки життєдіяльності, філософії, теорії і методики фізичного виховання тощо) та містить такі компоненти: теоретико-методологічні засади, інноваційну авторську ідею щодо створення і функціонування методичної системи у навчальному процесі з фізичного виховання, концептуальне методологічне проектування методичної системи на основі

системного, діяльнісного та особистісно орієнтованого підходів; систему принципів, на яких створено концепцію; педагогічні умови ефективного функціонування методичної системи (освітні стратегії, інноваційні технології, методи, засоби, способи, оцінювання діяльності); особливості реалізації концепції в умовах навчальної діяльності з фізичного виховання; шляхи реалізації висунутої концепції. На методологічному рівні методична система передбачає організацію навчально-виховного процесу з фізичного виховання у ВНЗ на основі системного, комплексного, діяльнісного, особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів як необхідних умов досягнення поставленої мети і завдань.

4. Теоретико-методологічний аналіз сучасної психолого-педагогічної літератури та експериментальні дослідження дозволили розкрити сутність дефініції "методична система фізичного виховання" та розробити модель методичної системи фізичного виховання студентів аграрних університетів, яка відповідає вимогам цілісності, відкритості і мобільності. Методична система фізичного виховання студентів-аграріїв ієрархічно входить до єдиної системи вищої педагогічної освіти і становить собою цілісне утворення, яке дозволяє формувати у студентів: спеціальні знання, життєво важливі рухові вміння і навички; гармонійний розвиток форм і функцій організму, спрямований на всебічне вдосконалення фізичних обдарувань; добре здоров'я; творче довголіття; вольові, духовні й естетичні риси особистості; фізкультурно-оздоровчі компетенції фахівців-аграріїв в умовах розвитку сучасної освіти.

Під методичною системою фізичного виховання розглядається упорядкована сукупність взаємопов'язаних і взаємообумовлених методів, спрямованих на формування фізкультурно-оздоровчих компетенцій у процесі фізичного виховання студентів-аграріїв. Наукове обґрунтування теоретичних основ формування методичної системи фізичного виховання студентів аграрних університетів дозволило виявити чотири рівні її функціонування, до структури моделі було введено мотиваційно-цільовий, організаційно-змістовий, процесуально-діяльнісний і діагностичний блоки.

Критеріями формування змісту методичної системи фізичного виховання є: 1) цілісне відображення у змісті навчання завдань формування всебічно розвиненої особистості майбутнього фахівця-аграрія; 2) високий науковий, методичний і практичний рівень змісту навчальних занять; 3) відповідність складності змісту навчального процесу реальним можливостям студента: стану здоров'я, рівню фізичного розвитку і фізичної підготовленості, наявності умінь і технічних навичок щодо виконання вправ тощо; 4) відповідність обсягу змісту навчального матеріалу відведеному часу для його засвоєння або виконання; 5) відповідність змісту навчального матеріалу матеріально-технічній базі ВНЗ та наявності фахівців даного профілю.

5. Критеріями ефективності функціонування моделі методичної системи фізичного виховання виступають: рухова активність, фізичний стан та стан здоров'я, рівень фізичного розвитку, фізичної підготовленості та працездатності, показники оцінки виконання тестів з фізичної підготовки і ППФП, рівень освіченості у сфері фізичного виховання, мотиваційно-ціннісне ставлення до засобів фізичної культури і спорту та здорового способу життя, наявність сформованих фізкультурно-

оздоровчих компетентностей. Кожна складова моделі методичної системи фізичного виховання визначається за своїми критеріями. Так, мотиваційно-ціннісний компонент оцінювався за показниками особистого ставлення до здорового способу життя і засобів фізичного виховання, за якістю сформованих у студентів цінностей, мотивів та інтересів. Що стосується організаційно-змістового компонента, передбачено оцінювання не лише освітніх знань, практичних умінь і навичок фізичної підготовленості, працездатності і ППФП, дотримання здорового способу життя тощо, а й знань про способи їх застосування, методичні і практичні навики їх реалізації у майбутній професійній діяльності. Ефективність процесуально-діяльнісного компонента визначалася трьома критеріями: 1) гуманізацією навчально-виховного процесу з фізичного виховання і підвищенням соціальної активності студентів; 2) активізацією естетичного виховання під час занять фізичними вправами та спортом; 3) особистісно орієнтованим підходом до студента у процесі фізичного виховання. При цьому діяло положення, що виховує не сама по собі фізкультурно-оздоровча діяльність, а насамперед відносини, в які вступають студенти у процесі даної діяльності.

6. Успішне впровадження методичної системи фізичного виховання залежить від реалізації принципів відкритості і безперервності, адекватності методів та діяльності викладача характеру майбутньої професійної діяльності студентів. Мета та завдання фізичного виховання визначаються викладачем на кожному занятті. Зміст навчального процесу визначається програмою і коректується викладачем залежно від мети і завдань. Планування навчального процесу з фізичного виховання в аграрних ВНЗ є складною сукупністю дій ректорату, вченої ради, навчально-методичного центру, деканатів, кафедри фізичного виховання, спортивного клубу, викладачів, від яких залежить кількість навчальних годин за розкладом, час і місце проведення навчальних, тренувальних і самостійних занять. Управління навчальним процесом здійснюється викладачем, завідувачем кафедри, деканатом, ректоратом та науково-методичною комісією з фізичного виховання Міністерства аграрної політики і продовольства України.

7. На основі експериментальних досліджень та аналізу досвіду роботи викладачів ВНЗ обґрунтовано критерії та показники сформованості фізкультурно-оздоровчих компетентностей майбутніх аграріїв. Технологія оцінювання успішності студентів передбачає оцінювання готовності студента за мотиваційним, когнітивним і діяльнісним компонентами, які мають високий, достатній, середній і низький рівні вияву, що визначає основу компетентності майбутнього аграрія у сфері фізичної культури та спорту.

8. Результати педагогічного формувального експерименту, підтверджені використанням математичних методів, свідчать, що методична система фізичного виховання студентів-аграріїв, реалізована у навчальному процесі з фізичного виховання та навчально-методичних комплексах, сприяє підвищенню якості фізичного виховання студентів, що виявлено: у гуманізації навчального процесу, підвищенні мотиваційно-ціннісного ставлення студентів до засобів фізичної культури, рівня мотивації і теоретичних знань, фізичної і професійно-прикладної фізичної підготовленості, розвитку фізичних якостей; у дидактичному забезпеченні навчальних занять; у загальній успішності студентів з дисципліни "Фізичне

виховання" а також у комплексі сформованих фізкультурно-оздоровчих компетентностей, необхідних у професійній діяльності. Експериментальна робота з визначення ефективності функціонування розробленої моделі методичної системи фізичного виховання студентів аграрних університетів, порівняння результатів констатувального та формувального експериментів доводять ефективність, функціональність та адаптованість розробленої моделі до її використання в системі фізичного виховання аграрних ВНЗ України.

9. Дослідно-експериментальна робота аграрних університетів у плані впровадження моделі методичної системи фізичного виховання студентів підтвердила ефективність їх застосування на практиці, про що засвідчують довідки про впровадження. Теоретично обгрунтовано й експериментально перевірено методичний інструментарій моделі методичної системи фізичного виховання майбутніх фахівців для агропромислового комплексу України та впроваджено його у практику на основі авторського навчально-методичного комплексу, що охоплює: нормативне забезпечення, планування, організацію, методичне забезпечення та контроль за якістю навчального процесу, які викладені у навчальних посібниках і монографіях.

Матеріали даного дослідження дозволяють значно підвищити рівень фізкультурно-оздоровчої підготовки студентської молоді, подолати ряд труднощів в організації і проведенні навчального процесу. Разом з тим наші дослідження не вирішують усіх питань фізичного виховання в аграрних університетах. Потребує подальших досліджень розробка ефективної методики професійного відбору викладачів до вищих навчальних аграрних закладів, удосконалення системи оцінювання студентів та створення необхідної матеріально-технічної бази.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Грибан Г. П. Життєдіяльність та рухова активність студентів : [монографія] / Г. П. Грибан. – Житомир : Вид-во "Рута", 2009 – 594 с.

2. Грибан Г. П. Фізичне виховання студентів аграрних вищих навчальних закладів: [монографія] / Г. П. Грибан. – Житомир : Вид-во "Рута", 2012. – 514 с.

Навчально-методичні посібники з грифом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України

3. Грибан Г. П. Зміцнення здоров'я і фізичної підготовленості студентів в умовах малих доз радіаційного забруднення : навч. посібник. / Г. П. Грибан, В. П. Краснов, С. І. Присяжнюк. – К. : Аграрна освіта, 2005. – 114 с.

4. Грибан Г. П. Основи розвитку фізичних якостей студентів : навч.-метод. посіб. / Ф. Г. Опанасюк, Г. П. Грибан. – Житомир : Вид-во "Державний агроекологічний університет", 2006. – 332 с.

5. Грибан Г. П. Фізичне виховання : навч. посіб. / М. Ф. Пічугін, Г. П. Грибан, В. М. Романчук [та ін.]. – Житомир : ЖВІ НАУ, 2010. – 472 с.

Навчально-методичні посібники з грифами інших міністерств і відомств та грифами зарубіжних країн

6. Грибан Г. П. Профессионально-прикладная физическая подготовка студентов сельскохозяйственных вузов : учеб. пособ. / Г. П. Грибан, С. Н. Богданов, М. М. Чубаров. – М., 1990. – 132 с.

7. Грибан Г. П. Физическое воспитание студентов сельскохозяйственных вузов : учеб. пособ. / В. И. Воропаев, Г. П. Грибан, А. В. Дзюбалов [и др.] / Под общ. редак. М. М. Чубарова, С. Н. Богданова, В. В. Тимошенкова. – М., 1991. – 460 с.

8. Грибан Г. П. Физкультурно-оздоровительная и спортивно-массовая работа в студенческих общежитиях : учеб. пособ. для студентов и физкультурных работников / Г. П. Грибан. – К. : УРССОП "Украина", 1995. – 44 с.

9. Грибан Г. П. Модульно-рейтингова система у фізичному вихованні : наукове видання / Г. П. Грибан. – Житомир : Вид-во "Рута", 2008. – 106 с.

Статті у фахових виданнях з педагогічних наук

10. Грибан Г. П. Аналіз причин і наслідків низького стану здоров'я студентської молоді / Г. П. Грибан // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова : зб. наук. праць / За ред. Г. М. Арзютова. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. – Серія № 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). – Вип. 10. – С. 207–211.

11. Грибан Г. П. Теоретико-науковий аналіз державного управління системою фізичного виховання студентів / Г. П. Грибан // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова : зб. наук. праць / За ред. Г. М. Арзютова. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. – Серія № 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). – Вип. 15. – С. 17–20.

12. Грибан Г. П. Аналіз рухової активності студентів спеціального навчального відділення / Г. П. Грибан // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : науковий журнал. – Харків : ХОВНОКУ-ХДАДМ, 2012. – № 2. – С. 25–28.

13. Грибан Г. П. Підвищення якості навчального процесу з фізичного виховання студентів спеціального навчального відділення / Г. П. Грибан // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – Вип. 63. – С. 105–109.

14. Грибан Г. П. Концептуальні основи функціонування методичної системи фізичного виховання студентів-аграріїв / Г. П. Грибан // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : науковий журнал. – Харків : ХОВНОКУ-ХДАДМ, 2012. – № 3. – С. 45–48.

15. Грибан Г. П. Методологічні та психолого-педагогічні виміри фізичного виховання студентів // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова : зб. наук. праць / За ред. Г. М. Арзютова. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – Серія № 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). – Вип. 16. – С. 26–29.

16. Грибан Г. П. Системний підхід у навчальному процесі з фізичного виховання / Г. П. Грибан // Педагогічні науки : зб. наукових праць Полтавського нац. пед. ун-ту ім. В. Г. Короленка. – Полтава, 2012. – Вип. 55. – С. 74–79.

17. Грибан Г. П. Нормування фізичних навантажень шляхом самооцінки студентами рівня фізичного стану і працездатності / Г. П. Грибан // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : науковий журнал. – Харків : ХОВНОКУ-ХДАДМ, 2012. – № 7. – С. 47–49.

18. Грибан Г. П. Історичні аспекти становлення та розвитку методичної системи фізичного виховання студентів / Г. П. Грибан // Науково-педагогічна думка: науково-методичний журнал. – Рівне : Ред.-видавничий відділ Рівненського ОІППО, 2012. – № 3 (71). – С. 159–162.

19. Грибан Г. П. Методична система фізичного виховання студентів-аграріїв та особливості її формування / Г. П. Грибан // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова : зб. наук. праць / За ред. Г. М. Арзютова. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – Серія № 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). – Вип. 20. – С. 44–48.

20. Грибан Г. П. Тенденції розвитку методичної системи фізичного виховання в освітній практиці у XX столітті / Г. П. Грибан // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : науковий журнал. – Харків : ХОВНОКУ-ХДАДМ, 2012. – № 8. – С. 30–33.

21. Грибан Г. П. Особливості організації системи фізичного виховання студентів-аграріїв / Г. П. Грибан // Проблеми сучасної педагогічної освіти. – Ялта : РВВ КГУ, 2012. – (Серія : Педагогіка і психологія) : зб. статей. – Вип. 37. – Ч. 2. – С. 54–60.

22. Грибан Г. П. Удосконалення фізичного виховання студентів шляхом активізації рухової активності / Г. П. Грибан // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова : зб. наук. праць / За ред. Г. М. Арзютова. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – Серія № 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). – Вип. 21. – С. 18–26.

23. Грибан Г. П. Вплив негативних екологічних чинників на стан здоров'я студентів-аграріїв / Г. П. Грибан // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського : зб. наук. праць. – Вінниця : ТОВ "Нілан ЛТД", 2012. – (Серія : Педагогіка і психологія). – Вип. 37. – С. 304–309.

24. Грибан Г. П. Модернізація сучасної методичної системи фізичного виховання студентів аграрних університетів / Г. П. Грибан // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : науковий журнал. – Харків : ХОВНОКУ-ХДАДМ, 2012. – № 9.– С. 34–38.

25. Грибан Г. П. Фізичне виховання у формуванні духовності студентів / Г. П. Грибан // Наука і освіта : науково-практичний журнал Південного наукового центру НАПН України. – Одеса, 2012. – (Серія : Педагогіка і психологія). – № 5. – С. 17–21.

26. Грибан Г. П. Валеологічні засади фізичного виховання студентів / Г. П. Грибан // Людинознавчі студії : зб. наук. праць ДДПУ. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ ім. Івана Франка, 2012. – (Серія : Педагогіка). – Вип. 25. – С. 253–265.

27. Грибан Г. П. Управління навчальним процесом з фізичного виховання студентів шляхом самооцінки стану здоров'я / Г. П. Грибан // Засоби навчальної та

науково-дослідної роботи : зб. наук. праць Харк. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди. – Харків, 2012. – Вип. 38. – С. 10–14.

28. Грибан Г. П. Методологічні аспекти розвитку духовності в фізичному вихованні студентів / Г. П. Грибан // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (педагогічні науки). – Луганськ : ДЗ "ЛНУ імені Тараса Шевченка", 2012. – № 19 (254). – С. 115–120.

29. Грибан Г. П. Методичне забезпечення системи фізичного виховання студентів у зарубіжних країнах / Г. П. Грибан // Наукова скарбниця освіти Донеччини : науково-метод. журнал. – Донецьк, 2012. – № 3(12). – С. 114–118.

30. Грибан Г. П. Технологія удосконалення моделі методичної системи фізичного виховання студентів-аграріїв / Г. П. Грибан // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова : зб. наук. праць / За ред. Г. М. Арзютова. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – Серія № 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). – Вип. 23. – С. 33–42.

31. Грибан Г. П. Методична система фізичного виховання студентів аграрних університетів / Г. П. Грибан // Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2012. – № 6 (24) – С. 25–32.

Науково-методичні матеріали

32. Грибан Г. П. Навчальна програма з фізичного виховання для студентів основного навчального відділення аграрних вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації / Г. П. Грибан. – Житомир : Вид-во "Рута", 2012. – 40 с.

33. Грибан Г. П. Методические указания для самостоятельных занятий по вопросам теории физического воспитания на тему : "Физическое воспитание в высших учебных заведениях" (для студентов I года обучения) / Г. П. Грибан. – Житомир : ЖСХИ, 1987. – 75 с.

34. Грибан Г. П. Методические рекомендации по профессионально-прикладной физической подготовке студентов экономического факультета / Г. П. Грибан. – Житомир : ЖСХИ, 1988. – 69 с.

35. Грибан Г. П. Методические рекомендации по профессионально-прикладной физической подготовке студентов зооинженерного и ветеринарного факультетов / Г. П. Грибан. – Житомир : ЖСХИ, 1988. – 48 с.

36. Грибан Г. П. Методические рекомендации по профессионально-прикладной физической подготовке студентов факультета механизации сельского хозяйства / Г. П. Грибан. – Житомир : ЖСХИ, 1988. – 94 с.

37. Грибан Г. П. Совершенствование учебного процесса по физическому воспитанию студентов на основе учета индивидуальных особенностей быстроты протекания мыслительных процессов / Г. П. Грибан : Метод. рекомен. по совершенствованию учебного процесса по физ. восп. студентов сельскохоз. вузов. – М. : ЦУМК, 1988. – С. 96–98.

38. Грибан Г. П. Профессионально-прикладная физическая подготовка / Г. П. Грибан : Метод. реком. по теоретическому разделу физического воспитания. – Житомир : ЖСХИ, 1989. – 37 с.

39. Грибан Г. П. Изменение быстроты протекания мыслительных процессов у студентов различных учебных отделений во время учебной деятельности / Г. П. Грибан : Метод. рекомен. по вопросам физ. восп. студентов. – Зерноград : СХИ, 1989. – С. 82–93.

40. Грибан Г. П. Історичні аспекти становлення і розвитку системи фізичного виховання у вузах України / Г. П. Грибан : Наук.-метод. розробки для студ. та викл. кафедр фіз. вихов. – Житомир : ДАЕУ, 2008. – 80 с.

41. Грибан Г. П. Теоретико-методологічні, психолого-педагогічні та науково-валеологічні засади комплексного і системного вирішення завдань фізичного виховання студентів / Г. П. Грибан : Наук.-метод. розробки для студ. та викл. кафедр фіз. вихов. – Житомир : ДАЕУ, 2008. – 104 с.

Матеріали наукових та науково-практичних конференцій

42. Грибан Г. П. Физическая культура и спорт как социальная предпосылка становления будущих специалистов АПК / Г. П. Грибан // Повышение роли молодых ученых и специалистов в совершенствовании экономического механизма хозяйствования : тез. докл. республ. науч.-практ. конф. – Вып. 2. – Одесса, 1988. – С. 21–23.

43. Грибан Г. П. Повышение эффективности учебного процесса по физическому воспитанию студентов на основе учета индивидуальных психологических особенностей / Г. П. Грибан // Оптимизация учебного процесса и оснащения учебно-материальной базы по физической культуре и спорту : тез. науч.-практ. конф. – Воронеж, 1988. – С. 48–49.

44. Грибан Г. П. Совершенствование учебного процесса по физическому воспитанию студентов на основе учета особенностей волевых проявлений / Г. П. Грибан // Совершенствование учебного процесса по физическому воспитанию студентов высших учебных заведений : метод. реком. науч.-практ. конф. – Оренбург, 1988. – С. 18–20.

45. Грибан Г. П. Воспитание у студентов потребности в физическом совершенствовании путем организации самостоятельных занятий физическими упражнениями / Г. П. Грибан // Опыт и проблемы воспитания потребности в физическом совершенствовании молодежи : тез. докл. и выступлений на науч.-практ. конф. – Воронеж, 1989. – С. 36–38.

46. Грибан Г. П. Активизация человеческого фактора на селе путем повышения физкультурно-спортивной активности личности труженика сельского хозяйства / Г. П. Грибан // Агропромышленному комплексу Полесья УССР – научное обеспечение : тез. докл. науч.-практ. конф. – Ч. I. – Житомир, 1989. – С. 178–180.

47. Грибан Г. П. Роль физической культуры и спорта в решении задач социально-экономического развития села / Г. П. Грибан // Физическая культура и спорт и их роль в оздоровлении и повышении работоспособности трудящихся агропромышленного комплекса : матер. Всесоюз. науч.-практ. конф. – Кишинев, 1989. – С. 42–43.

48. Грибан Г. П. Пути становления творческой личности будущего специалиста в процессе занятий по физическому воспитанию / Г. П. Грибан // Психологическая наука: проблемы и перспективы : тез. Всесоюз. конф., посвященной 90-летию со дня

рождения действительного члена АПН СССР Г.С. Костюка. – Ч. 1. – К., 1990. – С. 52–53.

49. Грибан Г. П. Повышение эффективности профессионально-прикладной физической подготовки студентов факультета механизации сельского хозяйства / Г. П. Грибан // Актуальные проблемы физической подготовки учащейся и студенческой молодежи : тез. докл. и сообщений науч. конф. – Чебоксары, 1990. – С. 34–36.

50. Грибан Г. П. Физическая культура в формировании здорового образа жизни будущих специалистов сельского хозяйства / Г. П. Грибан // Совершенствование хозяйственного механизма и интенсификации агропромышленного производства : тез. докл. науч.-практ. конф. молодых ученых. – Ч. II. – Житомир, 1990. – С. 192–195.

51. Грибан Г. П. Методологическая концепция комплексной психологической подготовки специалиста высшей квалификации к профессиональной деятельности / Г. П. Грибан // Проблемы профессионально-прикладной физической подготовки студентов в вузе : тез. докл. международ. науч.-метод. конф. – Ч. I. – Минск : БГЭУ, 1994. – С. 76–78.

52. Грибан Г. П. Методологические подходы к обоснованию концепции развития физического воспитания в высшей школе / Г. П. Грибан // Актуальні проблеми фізичного виховання у вузі : тези доп. II Всеукр. наук.-практ. конф. – Ч. 1. – Донецьк : ДонДМУ ім. М. Горького, 1998. – С. 6–7.

53. Грибан Г. П. Використання засобів фізичного виховання для підвищення адаптації студентів аграрних вузів до професійної діяльності / Г. П. Грибан // Фізична культура, спорт здоров'я нації : зб. наук. пр. IV Міжнар. наук.-практ. конф. – Київ–Вінниця : ДОВ "Вінниця", 2001. – С. 197–199.

54. Грибан Г. П. Проблемы этизации культуры поведения в процессе физического воспитания в условиях реализации учебной программы и принципов гуманопедагогики / Г. П. Грибан // Методология современной общей и спортивной педагогики : Всероссийская науч. конф. – М., 2004. – С. 200–202.

55. Грибан Г. П Оцінка якості впровадження модульно-рейтингової системи в навчальний процес з фізичного виховання / Г. П. Грибан // Олімпійський спорт і спорт для всіх : тези доповідей IX Міжнар. наукового конгресу. – К. : Олімпійська література, 2005. – С. 890.

56. Грибан Г. П. Досвід впровадження модульно-рейтингової системи в навчальний процес з фізичного виховання / Г. П. Грибан, Д. О. Дзензелюк // Навчально-методичне забезпечення кредитно-модульної системи організації навчального процесу в галузевих університетах : матер. VII Всеукраїнської наук.-метод. конф. – Рівне : НУВГП, 2005. – С. 143–150.

Статті в інших наукових виданнях

57. Грибан Г. П. Условия совершенствования физического воспитания в вузах / М. М. Чубаров, Г. П. Грибан, И. Ф. Чернобаб // Информационно-методический вестник по физическому воспитанию студентов сельскохозяйственных вузов. –№ I.– М., 1990. – С. 1–7.

58. Грибан Г. П. Пути повышения эффективности физического воспитания в вузах / И. Ф. Чернобаб, Г. П. Грибан, М. М. Чубаров // Физическая культура и спорт в повышении социальной активности студентов : сб. науч. трудов. – Умань, 1990. – С. 9–20.

59. Грибан Г. П. Повышение социальной значимости физического воспитания в подготовке будущих специалистов сельского хозяйства / Г. П. Грибан // Физическая культура и спорт в повышении социальной активности студентов : сб. науч. трудов. – Умань, 1990. – С. 38–45.

60. Грибан Г. П. Формирование социальной активности студентов путем повышения организации физического воспитания в вузе / Г. П. Грибан, И. Ф. Чернобаб, Б. Ф. Ведмеденко // Проблемы развития физической культуры молодежи : межвуз. сб. науч. трудов. – Воронеж, 1992. – С. 28–38.

61. Грибан Г. П. Підвищення рівня фізичної підготовленості студентів шляхом втілення у навчальний процес спеціальних педагогічних засобів / Г. П. Грибан // Вісник Технологічного ун-ту Поділля. – ч. 3. – Хмельницький, 2002. – № 5. (48). – С. 37–41.

62. Грибан Г. П. Підвищення якості фізичного виховання у вузах шляхом втілення у навчальний процес модульно-рейтингової системи / Г. П. Грибан // Фізичне виховання, спорт і культура здоров`я у сучасному суспільстві : зб. наук. праць. – Т. 1. – Луцьк, 2002. – С. 63–65.

63. Грибан Г. П. Причини низької фізкультурно-спортивної активності студентів у навчальному процесі / Г. П. Грибан, О. Д. Дзензелюк // Молода спортивна наука України : зб. наук. праць з галузі фізичної культури та спорту. – Львів : НВФ "Українські технології", 2003. – Вип. 7. – Т. 2. – С. 219–222.

64. Грибан Г. П. Аналіз стану здоров'я абітурієнтів та студентів, які проживають в негативних умовах навколишнього середовища / Г. П. Грибан // Теорія і практика фізичного виховання : наук.-метод. журнал. – Донецьк: Донецький нац. ун-т, 2004. – № 2. – С. 145–149.

65. Грибан Г. П. Шляхи активізації теоретичної і методичної підготовки студентів для удосконалення самостійних занять фізичними вправами / Г. П. Грибан, Д. О. Дзензелюк // Молода спортивна наука України : зб. наук. праць з галузі фізичної культури та спорту. – Львів : НВФ "Українські технології", 2004. – Вип. 8. – Т. 3. – С. 425–428.

66. Грибан Г. П. Науково-методичні основи використання засобів фізичного виховання для підвищення рівня фізичної підготовленості студентської молоді / Г. П. Грибан, С. С. Ніколайчук // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. праць. – Вип. 5. – Вінниця : ДОВ "Вінниця", 2004. – С. 52–56.

67. Грибан Г. П. Аналіз стану здоров'я студентів вищих навчальних закладів / Г. П. Грибан, Т. Б. Кутек // Спортивний вісник Придністров'я : наук.-теорет. журнал Дніпропетров. держ. ін.-ту фіз. кул. і спорту. – Дніпропетровськ, 2004. – № 7. – С. 130–132.

68. Грибан Г. П. Теоретико-методологічні підходи до вивчення питань духовного розвитку особистості студента в процесі фізичного виховання / Г. П. Грибан // Спортивний вісник Придністров'я : наук.-теорет. журнал

Дніпропетров. держ. ін.-ту фіз. кул. і спорту. – Дніпропетровськ, 2006. – № 2. – С. 7–9.

69. Грибан Г. П. Духовний розвиток особистості студента в процесі фізичного виховання / Г. П. Грибан // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. праць. – Вінниця, 2006. – С. 6–10.

70. Грибан Г. П. Стан та перспективи розвитку фізичної культури і спорту в соціальній інфраструктурі села / Н. Г. Грибан, Г. П. Грибан // Молода спортивна наука України : зб. наук. праць з галузі фізичної культури та спорту. – Львів : НВФ "Українські технології", 2006. – Вип. 10. – Т. 3. – С. 22–27.

71. Грибан Г. П. Соціальні та духовні виміри особистості студента у фізичному вихованні та спорті / Г. П. Грибан // Спортивний вісник Придністров'я : наук.-теорет. журнал Дніпропетров. держ. ін.-ту фіз. кул. і спорту. – Дніпропетровськ, 2007. – № 2–3. – С. 78–81.

72. Грибан Г. П. Проблеми фізичного виховання в умовах євроінтеграції / Г. П. Грибан // Буковинський науковий вісник. – Чернівці : ЧНУ, 2007. – Вип. 3. – С. 6–10.

73. Грибан Г. П. Оцінка стану здоров'я студентів у навчальному процесі з фізичного виховання / Г. П. Грибан // Молода спортивна наука України : зб. наук. праць з галузі фіз. вих., спорту і здоров'я людини. – Львів : ЛДУФК, 2011. – Вип. 15. – Т. 4. – С. 25–29.

74. Грибан Г. П. Роль рухової активності в життєдіяльності студентів / Г. П. Грибан // Теорія і практика фізичного виховання : наук.-теоретичний журнал. – Донецьк : Вид-во Донецького нац. ун-ту, 2011. – № 1–2. – С. 6–15.

75. Грибан Г. П. Особливості формування методичної системи фізичного виховання студентів аграрних університетів / Г. П. Грибан // Молода спортивна наука України : зб. наук. праць з галузі фіз. вих., спорту і здоров'я людини. – Львів : ЛДУФК, 2012. – Вип. 16. – Т. 2. – С. 63–66.

АНОТАЦІЇ

Грибан Г.П. Методична система фізичного виховання студентів аграрних університетів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (фізична культура, основи здоров'я). – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2013.

У дисертації досліджено й обґрунтовано методичну систему фізичного виховання студентів-аграріїв, яка поєднує сукупність компонентів цілісного педагогічного процесу – від цілей до кінцевого результату – та орієнтована на особистість майбутнього фахівця.

Вперше розроблено методологію створення моделі методичної системи фізичного виховання, розкриті її компоненти, шляхи функціонування у навчальному процесі з фізичного виховання. Визначено принципи, специфічні особливості, процес проектування і реформування методичної системи фізичного виховання студентів-аграріїв. Модель методичної системи розроблена на основі методології

авторської концепції, яка опирається на основи теорії і методики фізичного виховання, теорії професійної підготовки фахівців фізичної культури, ідеї інтеграції всіх компонентів цілісної системи підготовки фахівця до життєдіяльності. Нова методична система базується на принципі "фізкультурно-оздоровча освіта і рухова активність упродовж усього життя". Науково обґрунтовано теоретичні основи формування методичної системи фізичного виховання студентів аграрних університетів, встановлено рівні її функціонування та мотиваційно-цільовий, організаційно-змістовий, процесуально-діяльнісний і діагностичний блоки.

Ключові слова: фізичне виховання, модель методичної системи фізичного виховання, фізкультурно-оздоровчі технології, фізкультурно-оздоровча компетентність, студенти, аграрні університети.

Грибан Г.П. Методическая система физического воспитания студентов аграрных университетов. Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения (физическая культура, основы здоровья). – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2013.

В диссертации теоретически обобщен и научно обоснован комплекс вопросов, связанных с исследованием и модернизацией методической системы физического воспитания студентов-аграриев, которая объединяет совокупность компонентов целостного педагогического процесса – от целей к конечному результату – и ориентирована на личность будущего специалиста.

Рассмотрено общественно-исторический опыт развития и становления методической системы физического воспитания студентов в Украине. Показано, что система физического воспитания студенческой молодежи функционирует в двух важных плоскостях – в пределах высших учебных заведений и в сфере полезного использования свободного времени. Подготовка специалистов для аграрного сектора возможна лишь при условии кардинального переосмысления конечных целей физического воспитания в аграрных университетах в направлении формирования у студентов не разобщенных знаний, навыков и умений, а целостного комплекса базовых физкультурно-оздоровительных компетенций.

Отмечено, что физическое воспитание – одна из дисциплин в системе образования аграриев, которая направлена на обеспечение и реализацию образовательного, воспитательного и оздоровительного потенциала будущих специалистов. Доказано, что одной из главных причин низкой результативности физического воспитания в высших учебных заведениях есть единоличный по своей сути, директивный, авторитарный стиль управления преподавателями учебным процессом. Установлено, что действительный уровень психофизической подготовки выпускников аграрных высших учебных заведений в Украине не соответствует современным требованиям жизнеспособности и профессиональной деятельности.

Рассмотрено исторические и современные особенности формирования методической системы физического воспитания студентов в различных странах и регионах мира. Осуществлен анализ программ по физическому воспитанию в высших учебных заведениях Польши, России, Беларуси, США, Китая, Вьетнама, Японии. Установлено, что современная организация и развитие физического воспитания в высших учебных заведениях различных стран в течение многих лет

существенно зависели от традиций, развития экономики, строя, потребностей общества.

Впервые разработано методологию создания модели методической системы физического воспитания, раскрыты ее компоненты (цель, содержание, методы, средства и организационные формы обучения), направления функционирования в учебном процессе по физическому воспитанию. Определены принципы, специфические особенности, процесс проектирования и реформирования методической системы физического воспитания.

Во время создания методической системы физического воспитания студентов учитывались генезис, теоретико-методологические основы, тенденции и перспективы ее развития. Эта часть исследований выполнена путем обобщения методологической, психолого-педагогической и учебно-методической литературы, архивных материалов, новаторского и собственного преподавательского опыта. Установлено, что методическая система физического воспитания студентов может обеспечить подготовку будущих специалистов к жизнеспособности и профессиональной деятельности. Переход от одной модели методической системы физического воспитания к другой происходит путем взаимопроникновения, взаимодействия, продуктивного диалога традиционных и инновационных элементов в методической подготовке студентов, что обеспечивает эволюционный путь развития физического воспитания в высших учебных заведениях.

Модель методической системы разработана на основе авторской концепции, которая опирается на основы теории и методики физического воспитания, теории профессиональной подготовки специалистов физической культуры, идеи интеграции всех компонентов целостной системы подготовки специалиста к жизнедеятельности. Новая методическая система базируется на принципе "физкультурно-оздоровительное образование и двигательная активность на протяжении всей жизни". Научно обосновано теоретические основы формирования методической системы физического воспитания студентов аграрных университетов, установлены уровни ее функционирования, а также мотивационно-целевой, организационно-содержательный, процессуально-деятельностный и диагностический блоки.

Рекомендовано для характеристики конечного результата физического воспитания в аграрном университете ввести критерий оценки "физкультурно-оздоровительная компетентность".

Ключевые слова: физическое воспитание, модель методической системы физического воспитания, физкультурно-оздоровительные технологии, физкультурно-оздоровительная комптентность, студенты, аграрные университеты.

Gryban G.P. Methodical system of students' physical education in agrarian universities. – Manuscript.

Dissertation for obtaining the degree of Doctor of pedagogic sciences in speciality 13.00.02. – Theory and Methodology of Education (physical education, basis of healthy life). – Dragomanov National Pedagogical University. – Kyiv, 2013.

In the dissertation, the methodical system of students' physical education in agrarian universities has been researched and substantiated which combines a set of components of

an integral educational process – from goals to the final result, and is focused on the personality of the future specialist.

For the first time, the methodology for creation of methodical system model of physical education is developped, its components and the ways of functioning in the educational process by physical education are determined. Principles, specific characteristics, process of designing and reforming of methodical system of physical education for agricultural students are established. Methodical system model is developed based on the methodology of the author's concept, which is founded on the theoretic and methodical basis of physical education, theory of vocational training of physical education specialists, the idea of integration of all components into an integral training system enabling vital activity. New methodical system is based on the principle of "physical and health education and physical activity throughout life". Theoretical basis for the formation of methodical system of physical education of students in agrarian universities is scientifically founded, the level of its functioning and motivational and purpose-oriented unit, organizational and content unit, procedural and activity unit and diagnostic unit are established.

Key words: of physical education, methodical system model of physical education, sports and recreation technology, sport and health competence, students, agricultural universities.

НБ НПУ

100160652

Підписано до друку 18.01.2013 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Таймс.
Наклад 100 прим. Зам. № 026
Віддруковано з оригіналів

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26